

ДСТУ 4032–2001
(ISO 2788:1986)

ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ УКРАЇНИ

Інформація та документація
ОДНОМОВНИЙ ТЕЗАУРУС
Методика розроблення

Видання офіційне

Київ
ДЕРЖСТАНДАРТ УКРАЇНИ
2001

ПЕРЕДМОВА

- 1 РОЗРОБЛЕНО І ВНЕСЕНО ВАТ «Інститут прикладної інформатики»
- 2 ЗАТВЕРДЖЕНО ТА ВВЕДЕНО В ДІЮ наказом Держстандарту України від 5 травня 2001 р. № 216
- 3 Цей стандарт відповідає міжнародному стандарту ISO 2788:1986 Documentation — Guidelines for the establishment and development of monolingual thesauri (Документація. Настанови щодо побудови та розроблення одномовних тезаурусів)
Ступінь відповідності — еквівалентний (eqv)
- 4 ВВЕДЕНО ВПЕРШЕ зі скасуванням в Україні ГОСТ 7.25–80
- 5 РОЗРОБНИКИ: **А. Стогній**, чл.-кор. НАН України; **В. Дриянський**, канд. фіз.-мат. наук; **Г. Жогов**, канд. фіз.-мат. наук; **С. Альошкіна**; **В. Діденко**; **В. Труб**

ЗМІСТ

	с.
Вступ	IV
Загальні зауваження	1
1 Сфера застосування	2
2 Нормативні посилання	3
3 Визначення	3
4 Скорочення та позначки	4
5 Контролювання словника	6
6 Терміни індексування	7
6.1 Загальні міркування	7
6.2 Форми термінів	8
6.3 Вибір форм однини чи множини	10
6.4 Омографи або полісеми	12
6.5 Вибір термінів	12
6.6 Обмежувальні примітки та означення	15
7 Складені терміни	16
7.1 Загальні міркування	16
7.2 Терміни, які слід зберігати складеними	17
7.3 Терміни, які підлягають синтаксичному розкладанню	18
7.4 Порядок слів у складених термінах	22
8 Базові відношення в тезаурусі	22
8.1 Загальні міркування	22
8.2 Відношення еквівалентності	22
8.3 Ієрархічне відношення	25
8.4 Асоціативне відношення	30
9 Відтворення термінів та їхніх відношень	36
9.1 Загальні міркування	36
9.2 Абеткове відтворення	36
9.3 Систематичне відтворення	37
9.4 Графічне відтворення	47
10 Аспекти управління щодо побудови тезауруса	56
10.1 Методи укладання	56
10.2 Записування термінів	56
10.3 Верифікація термінів	56
10.4 Специфічність	57
10.5 Допущення та вилучення термінів	57
10.6. Застосування засобів автоматичного оброблення даних	57
10.7. Форма та зміст тезауруса	57
10.8 Інші редакційні матеріали	58
Додаток А Символіка парадигматичних відношень у тезаурусах	59

ВСТУП

Цей стандарт належить до системи стандартів «Інформація та документація». Його слід також використовувати у разі застосування ДСТУ 4031—2001 «Інформація та документація. Багатомовний тезаурус. Методика розроблення».

Цей стандарт гармонізований з міжнародним стандартом ISO 2788:1986. Ступінь відповідності — еквівалентний (eqv). З метою якнайповнішого відтворення змісту міжнародного стандарту-першоджерела в цьому стандарті крім україномовних прикладів наведені як паралельний ілюстративний матеріал приклади з англomовного оригіналу.

Цей стандарт має посилання на такі ДСТУ, гармонізовані з міжнародними стандартами: ДСТУ 2395–2000 (ГОСТ 30671–99) (ISO 5963:1985) Інформація та документація. Обстеження документа, встановлення його предмета та відбір термінів індексування. Загальна методика ДСТУ 4031–2001 (ISO 5964:1985) Інформація та документація. Багатомовний тезаурус. Методика розроблення

Цей стандарт має обов'язковий додаток А.

З метою полегшити супроводження стандарту, зокрема внесення в подальшому можливих змін згідно зі змінами у міжнародних стандартах, у тексті стандарту збережено не тільки склад і послідовність структурних елементів, а й позначення структурних елементів, зокрема пунктів переліків, прикладів і додатків, а також порядок розташування (за англійською абеткою) означених термінів. Абетковий покажчик українських термінів наведено далі.

Абетковий покажчик українських термінів

вузлова мітка	3.8
<i>головний термін</i>	3.7 a)
документ	3.1
мова індексування	3.2
<i>модифікатор</i>	3.7 b)
<i>непереважальний термін</i>	3.6
непреференційний термін	3.6
<i>переважальний термін</i>	3.5
преференційний термін	3.5
розрізнявач	3.7 b)
складений термін	3.7
тезаурус	3.3
термін індексування	3.4
фокус	3.7 a)

ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ УКРАЇНИ

ІНФОРМАЦІЯ ТА ДОКУМЕНТАЦІЯ
ОДНОМОВНИЙ ТЕЗАУРУС
Методика розроблення

ИНФОРМАЦИЯ И ДОКУМЕНТАЦИЯ
ОДНОЯЗЫЧНЫЙ ТЕЗАУРУС
Методика разработки

DOCUMENTATION
**GUIDELINES FOR THE ESTABLISHMENT
AND DEVELOPMENT
OF MONOLINGUAL THESAURI**

Чинний від 2002–01–01

ЗАГАЛЬНІ ЗАУВАЖЕННЯ

Ефективність предметних покажчиків як засобу ідентифікування та пошуку (retrieval) документів залежить від якості застосовуваної мови індексування. Це стосується будь-яких систем, в яких вибір термінів індексування оснований на інтелектуальному рішенні індексатора, у тому числі і систем, в яких для зберігання та опрацювання термінів чи для ідентифікування документів, пов'язаних з термінами чи комбінаціями термінів, приписаними індексатором, застосовується комп'ютер.

Перед укладачем предметного покажчика стоять три головні завдання:

- a) визначення предметної суті документів;
- b) вибір термінів, сукупність яких стисло передає предмет;
- c) зазначення відношень між поняттями, представленими цими термінами (для спрощення слова "термін" та "поняття" іноді вживаються як синоніми).

Перше з цих завдань окремо висвітлюється в ДСТУ 2395. Друге та третє завдання стосуються не лише індексатора, але й користувача покажчика. У цьому стандарті розглядаються деякі аспекти вибору термінів: наведено рекомендовані процедури керування складом словника, але в першу чергу розглядаються засоби встановлення та відтворення (*displaying*) певних різновидів відношень між термінами індексування.

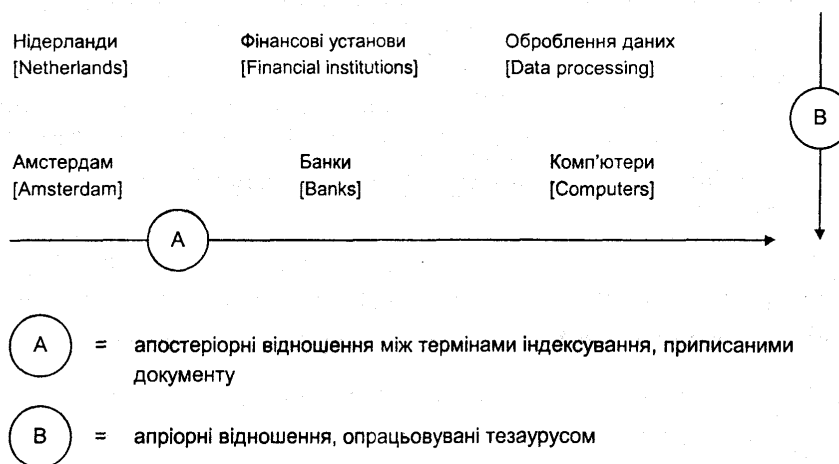
Розрізняють два види відношень між термінами:

- a) апостеріорні, чи синтагматичні відношення між термінами, сукупність яких стисло передає предмет документа. Наприклад, індексатор, який працює з документом "Комп'ютери в банках Амстердаму" ["Computers in banks in Amsterdam"], може приписати документу три терміни: "Банки" ["Banks"], "Комп'ютери" ["Computers"] і "Амстердам" ["Amsterdam"]. У посткоординатній системі відношення між цими термінами явно не зазначено, і документ буде вважатися відібраним, якщо будь-який чи всі ці терміни будуть використані як пошукові ключі. У передкоординатному покажчику відношення між цими термінами можуть відтворюватися різними

способами, наприклад за допомогою позначок, які виражають специфічні відношення, позицій термінів у записах, їхнього друкарського оформлення і/або пунктуації, що їх супроводжує. У цьому прикладі терміни не є пов'язаними відповідно до загальноновживаних схем посилання, тому їхні відношення можуть розглядатися як документозалежні;

б) апіорні, чи парадигматичні відношення між термінами, приписаними документам, та іншими термінами, які мають на увазі, через те, що вони є складовими загальноновживаних схем посилання. У вищевказаному прикладі термін "Банки" ["Banks"] зумовлює ширший термін, як-то: "Фінансові установи" ["Financial institutions"]; термін "Комп'ютери" ["Computers"] пов'язується уявно з "Обробленням даних" ["Data processing"], а "Амстердам" ["Amsterdam"] зумовлює ширшу місцевість "Нідерланди" ["Netherlands"]. Будь-який з цих пов'язуваних уявно термінів може слугувати підходом користувача до предметного покажчика. Ці відношення не залежать від документів, оскільки вони загальновідомі і можуть бути встановлені за допомогою стандартних джерел: словників та енциклопедій.

Різницю між цими двома різновидами відношень поміж термінами можна відтворити таким чином:

Цей стандарт має справу в першу чергу з такими апіорними відношеннями, які можуть бути відтворені в тезаурусі, де вони, як показано вище, фактично додають другий вимір мові індексування.

1 СФЕРА ЗАСТОСУВАННЯ

1.1 Рекомендації, які містяться в цьому стандарті, спрямовані на те, щоб забезпечити їхнє послідовне застосування в межах однієї індексувальної установи або між різними установами (наприклад, членами мережі). До них, однак, не слід ставитися як до обов'язкових інструкцій. У багатьох випадках описуються вибіркові процедури, як, наприклад, у разі відтворення відношень між термінами без конкретних вказівок, якому з методів слід віддати перевагу. Вибір конкретної процедури в тій чи іншій індексувальній установі може варіюватися і залежати від управлінських рішень, які виходять за межі компетенції цього стандарту. Описувана в цьому стандарті методика, по можливості, ґрунтується на найбільш загальних засадах, які можуть бути застосовані у будь-якій предметній галузі. В той же час визнано, що у індексатора, який працює в межах вузької предметної галузі, виникає іноді потреба відійти від цих загальних рекомендацій, і у відповідних випадках це зазначається.

1.2 Описувана в цьому стандарті методика, по можливості, не прив'язана до конкретного методу індексування — посткоординатного чи передкоординатного. На цей стандарт проте накладено такі обмеження:

- a) стандарт стосується організації та відтворення термінів, які утворюють контрольовану підмножину природної мови. В ньому немає процедур організації та відтворення математичних і хімічних формул;
- b) стандарт ґрунтується, головним чином, на понятті "преференційних термінів" (див. 3.5);
- c) застосування стандарту обмежується рамками інтелектуального індексування, коли індексатор (людина) аналізує документи та виражає їхні предмети у термінах контрольованої мови індексування. Стандарт не придатний до застосування в організаціях, що використовують повністю автоматизовані засоби індексування, які передбачають, що терміни, котрі зустрічаються в тексті, впорядковано у множини відповідно до критеріїв, встановлених комп'ютером, наприклад, за частотою їхнього вживання і/або суміжності в тексті. Але все ж вважається, що добре побудований одномовний тезаурус може стати корисним засобом під час пошуку в такій системі на основі вільного тексту;
- d) у стандарті розглядаються, головним чином, процедури індексування зібраних документів, перелічених у каталогах чи бібліографіях. Він не призначений для підготовки прикінцевих книжкових покажчиків, хоча більшість рекомендованих процедур можуть виявитися корисними для цієї мети.

1.3 Рекомендації, що містяться в цьому стандарті, стосуються одномовного тезауруса і не враховують вимог, які висуваються до багатомовних тезаурусів, тобто до тезаурусів, у яких понятійні еквівалентності виражаються в термінах, що їх вибрано з більш як однієї природної мови. Побудова та супровід багатомовного тезауруса розглядається окремо в ДСТУ 4031. Оскільки засади, на яких ґрунтується цей стандарт, не залежать від конкретної мови та культури, вони також можуть бути прийняті як база для багатомовного стандарту. Тому загальні засади та процедури, придатні для тезаурусів обох типів, повністю висвітлюються тільки в цьому стандарті і не повторюються в ДСТУ 4031.

2 НОРМАТИВНІ ПОСИЛАННЯ

У цьому стандарті є посилання на такі стандарти:

ДСТУ 2395–2000 (ГОСТ 30671–99) (ISO 5963:1985) Інформація та документація. Обстеження документа, встановлення його предмета та відбір термінів індексування. Загальна методика
 ДСТУ 4031–2001 (ISO 5964:1985) Інформація та документація. Багатомовний тезаурус. Методика розроблення.

3 ВИЗНАЧЕННЯ

У цьому стандарті використовуються такі визначення:

3.1 документ (*document*): Будь-який елемент даних, надрукований чи поданий якимось інакше, який підлягає каталогізації та індексуванню.

Примітка. Це визначення стосується не тільки матеріалів, написаних чи надрукованих на паперових носіях або у вигляді мікроформ (наприклад книги, часописи, діаграми, мапи), але також і надрукованих носіїв (наприклад, машинозчитні записи, фільми, звукозаписи тощо), а також тривимірних об'єктів чи реалій, що використовуються як зразки.

3.2 мова індексування (*indexing language*): Контрольована множина вибраних з природної мови термінів, що використовуються для представлення у стислій формі предметів документів.

3.3 тезаурус (*thesaurus*): Словник контрольованої мови індексування (див. 3.2), формально організований таким чином, що апріорні відношення між поняттями (наприклад, "ширший" і "вужчий") мають явне вираження.

3.4 термін індексування (*indexing term*): Представлення поняття переважно у формі іменника чи іменникового словосполучення.

Примітка. Термін індексування може складатися з більш ніж одного слова і тоді його називають *складеним терміном* (див. 3.7). У контрольованому словнику індексування термін позначається або як *преференційний термін* (див. 3.5), або як *непреференційний термін* (див. 3.6).

3.5 преференційний термін; переважальний термін (*preferred term*): Термін, що послідовно використовується під час індексування для представлення даного поняття; іноді називається "дескриптор".

3.6 неpreferенційний термін; непереважальний термін (non-preferred term): Синонім чи квазісинонім preferенційного терміна. Непreferенційний термін не приписується документам, але він становить статтю у тезаурусі чи абетковому покажчику і при цьому користувача скеровують вказівкою (наприклад, **ДИВ** (дивись)) до відповідного preferенційного терміна; іноді називається "недескриптор", або "аскриптор".

3.7 складений термін (compound term): Термін індексування (див. 3.4), який можна морфологічно розкласти на окремі компоненти, кожний з яких може виражатися іменником, котрий може незалежно виступати як термін індексування.

Примітка. Компоненти більшості складених термінів можна розрізняти, як зазначено нижче:

а) **фокус (focus)**, чи **головний термін (head)**, тобто іменниковий компонент, який ідентифікує загальний клас понять, до якого термін відноситься як ціле.

Приклади

- 1) іменниковий компонент "покажчики" ["indexes"] у складеному терміні "друковані покажчики" ["printed indexes];
- 2) іменник "лікарні" ["hospitals"] у приєднаному словосполученні "лікарні для дітей" ["hospitals for children"];

б) **розрізнявач (difference)**, чи **модифікатор (modifier)**, тобто один чи більше додаткових компонентів, які слугують для звуження обсягу фокуса шляхом задавання одного з його підкласів.

Приклади

- 1) прикметник "друковані" ["printed"] у складеному терміні "друковані покажчики" ["printed indexes];
- 2) іменник з приєднанком "для дітей" ["for children"] у складеному терміні "лікарні для дітей" ["hospitals for children"].

Фокус та його розрізнявач(и) можуть бути написані як окремі слова: "обідні кімнати" ["dining rooms"; "soup spoons"] або одним словом: "спальні" ["bedrooms"; "teaspoons"].

3.8 вузлова мітка (node label): "Фіктивний" ("dummy") термін, який не приписується документам під час індексування, але вноситься до систематичного розділу тезаурусів певного типу для зазначення логічної основи, за якою поділено ту чи іншу категорію; іноді її називають "фасетний індикатор" ("facet indicator").

Приклади

- За професією
- За метою
- Частини
- [By occupation
- By purpose
- Parts]

Примітка. Див. 8.3.3 щодо подальшого опису вузлових міток.

4 СКОРОЧЕННЯ ТА ПОЗНАЧКИ

4.1 Наведені нижче скорочення, що використовуються в цьому стандарті, друкуються в передпозиції до термінів та ін. Кожне скорочення вказує відношення чи функцію терміна чи примітки, що йдуть за ним:

ОП	[обмежувальна примітка]	Обмежувальна примітка: примітка, що додається до терміна, щоб вказати його зміст в даній мові індексування
ДИВ	[дивись]	Дивись: термін, що йде за цією позначкою, є preferенційним терміном, коли існує вибір між синонімами чи квазісинонімами
С	[синонім]	Синонім: термін, що йде за цією позначкою, є неpreferенційним синонімом чи квазісинонімом
ВРШ	[вершинний]	Вершинний термін: термін, що йде за цією позначкою, є іменем найширшого класу, до якого належить видове поняття; іноді використовується в абетковому розділі тезауруса
Ш	[ширший]	Ширший термін: термін, що йде за цією позначкою, представляє поняття, що має ширший зміст
ШР	[ширший (рід)]	Родовий термін (ширший термін у родовому відношенні)
ШЦ	[ширший (ціле)]	Збірний термін (ширший термін у відношенні "частина—ціле")
В	[вужчий]	Вужчий термін: термін, що йде за цією позначкою, стосується поняття з більш специфічним змістом

BB	[вужчий (вид)]	Видовий термін (вужчий термін у родовому відношенні)
BC	[вужчий (частина)]	Партитивний термін (вужчий термін у відношенні "частина—ціле")
A	[асоціативний]	Асоціативний термін: термін, що йде за цією позначкою, є пов'язаним з даним, але не є синонімом, квазісинонімом, ширшим терміном чи вужчим терміном

4.2 В іншомовних тезаурусах використовуються скорочення, еквівалентні даним.

Приклади

Англійська мова

SN	Scope note
USE	
UF	Use for
TT	Top term
BT	Broader term
BTG	Broader term (generic)
BTP	Broader term (partitive)
NT	Narrower term
NTG	Narrower term (generic)
NTP	Narrower term (partitive)
RT	Related term
Французька мова	
NE	Note explicative
EM	Employer
EP	Employé pour
MV	Nom de la classe la plus générale
TG	Terme générique
TGG	Terme générique générique
TGP	Terme générique partitif
TS	Terme spécifique
TSG	Terme spécifique générique
TSP	Terme spécifique partitif
VA	Voir aussi
Німецька мова	
D	Definition
BS	Benutzen
BF	Benutzt für
SB	Spitzenbegriff
OB	Oberbegriff
OA	Oberbegriff (Abstraktionsrelation)
SP	Verbandsbegriff (Bestandsrelation)
UB	Unterbegriff
UA	Unterbegriff (Abstraktionsrelation)
TP	Teilbegriff (Bestandsrelation)
VB	Verwandter Begriff

4.3 Скорочення, перелічені у 4.1 та 4.2, набули статусу загальноприйнятих угод і зустрічаються у виданих тезаурусах. Вони мають очевидну мнемонічну цінність, але в той же час вони залежать від мови. Якщо ця характеристика визнається достатньо важливою, щоб натомість використати "нейтральну" систему, відповідна установа може прийняти незалежні від мови позначки, наведені в додатку А.

4.4 У прикладах, наведених у цьому стандарті, дотримано таких угод:

а) преференційні терміни всюди друкуються великими літерами:

Приклади
МАШИНИ
ТВАРИНИ
[CARS
ANIMALS]

b) непреференційні терміни друкуються малими літерами, за винятком випадків, коли непреференційний термін є власним іменем, яке має бути надруковане великими літерами:

Приклади
АВТОМАШИНИ
С автомобілі
ТВАРИНИ
С фауна
ВСЕСВІТНЯ ОРГАНІЗАЦІЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я
С WHO
[CARS
UF automobiles
ANIMALS
UF fauna
WORLD HEALTH ORGANIZATION
UF WHO]

4.5 Складений термін іноді розкладається на морфологічні компоненти, які незалежно призначаються як терміни індексування (див. розділ 7). Якщо користувачам може знадобитися нерозкладена форма, то наводиться посилання від складеного терміна як цілого на окремі терміни, використані в комбінації:

Приклад
вугледобування **ДИВ** ВУГІЛЛЯ + ВИДОБУВАННЯ
[coal mining **USE** COAL + MINING]

5 КОНТРОЛЮВАННЯ СЛОВНИКА

5.1 Для здійснення контролювання словника в тезаурусі використовуються два головні засоби:

a) сфера вживання терміна чітко обмежується вибраним змістом. На відміну від термінів у традиційному словнику, що можуть супроводжуватися низкою різних означень, які віддзеркалюють загальне вживання, кожний термін тезауруса жорстко обмежується одним змістом, що найбільш ефективно відповідає вимогам системи індексування. Структура тезауруса, зокрема, відтворення ієрархічних відношень, часто вказує на той зміст терміна, який мають на увазі. Якщо цей прийом є недостатньо явним, до терміна дописується означення або обмежувальна примітка. Ця примітка фіксує вибраний зміст і може також вказувати на інший зміст терміна в природній мові, який ніяк не враховується під час індексування;

b) якщо те саме поняття може бути виражено двома чи більше синонімами, один з цих термінів звичайно вибирають як преференційний термін (див. 3.5), який потім послідовно використовується під час індексування. На преференційний термін здійснюються посилання від кожного синоніма, який також може слугувати для користувача точкою доступу.

5.2 У наступних розділах обговорюється подальше здійснення контролювання словника. Далі розглядаються такі питання, як вибір форм однини чи множини, вибір преференційного терміна у випадках, коли зустрічаються синоніми, а також встановлення ступеня, в межах якого складений термін може бути збережено у його передкоординатній формі, або ж розкладено на окремі компоненти, кожен з яких може бути виражений іменником і незалежно використаний як термін індексування.

6 ТЕРМІНИ ІНДЕКСУВАННЯ

6.1 Загальні міркування

6.1.1 Поняття, представлені термінами індексування, належать до таких загальних категорій:

а) конкретні сутності:

1) речі та їхні фізичні частини:

Приклади

ПТАХИ
ОРГАНИ
МІКРОФОРМИ
ГІРСЬКІ РАЙОНИ
[BIRDS
LIMBS
MICROFORMS
MOUNTAIN REGIONS]

2) матеріали:

Приклади

АДГЕЗИВИ
ГУМА
ТИТАНІЙ
[ADHESIVES
RUBBER
TITANIUM]

б) абстрактні сутності:

1) дії та події:

Приклади

ЗАМОРОЖУВАННЯ
ГОЛЬФ
МАРКЕТИНГ
[GLACIATION
GOLF
MARKETING]

2) абстрактні сутності та властивості речей, матеріалів та дій:

Приклади

ЕЛАСТИЧНІСТЬ
НОВИНИ
ПЕРСОНАЛІЇ
ШВИДКІСТЬ
[ELASTICITY
NEWS
PERSONALITY
SPEED]

3) дисципліни або науки:

Приклади

АРХЕОЛОГІЯ
ХІМІЯ
[ARCHAEOLOGY
CHEMISTRY]

4) одиниці вимірювання:

Приклади

ГЕРЦ
КІЛОМЕТРИ
[HERTZ
KILOMETRES]

с) **індивідуальні сутності та "одночленні класи", виражені власним ім'ям:**

Приклади

ШРІ-ЛАНКА
ВСЕСВІТНЯ ОРГАНІЗАЦІЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я
[SRI LANKA
WORLD HEALTH ORGANIZATION]

6.1.2 Укладач тезауруса повинен знати про ці класи, оскільки вони можуть виявитися актуальними для процедур, які розглядаються у наступних розділах, наприклад для вибору форм однини чи множини або під час перевірки правильності тієї чи іншої ієрархії.

6.2 **Форми термінів**

6.2.1 **Іменники та іменникові словосполучення**

Термін індексування складається переважно з іменника чи іменникового словосполучення. Іменникове словосполучення належить до категорії складених термінів і зустрічається у двох формах:

а) прикметникові словосполучення:

Приклад

МОРСЬКІ ПТАХИ
[MARINE BIRDS]

Цей клас також включає такі однослівні складені терміни, які морфологічно можуть бути розкладені на іменник та модифікувальний розрізнявач, який виконує функцію прикметника:

Приклад

ІННОФОНД
АВТОШЛЯХИ
[FOOTBALL
MOTORWAYS]

б) прийменникові словосполучення:

Приклад

ЛІКАРНІ ДЛЯ ДІТЕЙ
[HOSPITALS FOR CHILDREN]

Ті частини складеного терміна, які функціують як розрізнявачі [див. б) примітки до 3.7], можуть розглядатися як потенційні джерела додаткових термінів в тезаурусі. Якщо розрізнявач складається з прикметника, то іменник, від якого утворений цей прикметник, може бути преференційним як потенційний додатковий термін. Якщо ці терміни прийняті, тезаурус повинен відтворити взаємовідношення між додатковим терміном та складеним терміном в цілому.

Приклади

а) МОРСЬКІ ПТАХИ

A МОРЯ
МОРЯ
A МОРСЬКІ ПТАХИ
[MARINE BIRDS
RT SEAS
SEAS
RT MARINE BIRDS]

б) ШКОЛИ ДЛЯ ДІТЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ:

A ДІТИ-ІНВАЛІДИ
ДІТИ-ІНВАЛІДИ
A ШКОЛИ ДЛЯ ДІТЕЙ-ІНВАЛІДІВ
[SCHOOLS FOR HANDICAPPED CHILDREN
RT HANDICAPPED CHILDREN
HANDICAPPED CHILDREN
RT SCHOOLS FOR HANDICAPPED CHILDREN]

6.2.2 Прикметники

6.2.2.1 У деяких особливих випадках, які розглядаються нижче, в мові індексування можуть використовуватися самі прикметники, але подібних вживань слід уникати.

6.2.2.2 Прикметники як окремі слова можуть бути прийняті в покажчику чи в тезаурусі у таких випадках:

а) у разі роботи з мовою, де прикметники звичайно передують означуваним іменникам, користувач може скеровуватися виходячи з міркувань економії від іменника до прикметника, який є першим компонентом кількох складених термінів. Наприклад, може бути зроблене посилання від "Франція" ["France"] (іменник) на "французький" ["French"] (прикметник), якщо мова індексування вміщує ряд термінів, наприклад, "французьке мистецтво" ["French art"], "французька мова" ["French language"], "французька література" ["French literature"], "французькі вина" ["French wines"]. Це особливо стосується випадків, коли прикметник та іменник, від якого його утворено, розрізняються у написанні, наприклад, Нова Зеландія/новозеландський [France/French, Sea/Marine];

б) у мовах, у яких прикметники йдуть за означуваними іменниками, можна робити посилання від прикметника до одного чи кількох іменникових словосполучень, до складу яких входить прикметник. Так, покажчик може містити посилання від прикметника, наприклад, "пастеризований" [у французькій мові: "Pasteurisé"] до складених термінів, наприклад, "вершки пастеризовані" ["Crème pasteurisée"], "молоко пастеризоване" ["Lait pasteurisé"] та "продукти пастеризовані" ["Produits pasteurisés"].

6.2.3 Прислівники

Прислівники на зразок "абсолютно", "дуже" ["Very", "Highly"] не повинні окремо фігурувати в термінах індексування. Словосполучення, яке починається з прислівника, не може бути прийняте як термін індексування, за винятком випадків, коли у спеціальному вживанні прислівник набуває особливого змісту.

Приклад

АБСОЛЮТНО ТВЕРДЕ ТІЛО
[VERY HIGH FREQUENCY]

6.2.4 Дієслова

Дієслова у формі інфінітива чи дієприкметника самі не повинні використовуватися в термінах індексування. Дії повинні подаватися іменниками чи віддієслівними іменниками.

Приклади

КУХОВАРСТВО (не "кухарити")
ДИСТИЛЮВАННЯ (не "дистилювати")
[COOKERY (not "cook")
DISTILLATION (not "distil")]

6.2.5 Скорочення й акроніми

Скорочення й акроніми (ініціальні аббревіатури) не повинні використовуватися як преференційні терміни, за винятком випадків, коли вони широко вживаються і їх легко розуміють в межах предметної галузі, яка описується в тезаурусі. Багато акронімів та скорочень можуть стосуватися більш ніж одного поняття, і тому як преференційний термін має функціювати повна форма імені, а між нею та скороченою формою мають бути взаємні посилання.

Приклад

ВСЕСВІТНЯ ОРГАНІЗАЦІЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я
С ВООЗ
ВООЗ ДИВ ВСЕСВІТНЯ ОРГАНІЗАЦІЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я
[WORLD HEALTH ORGANIZATION
UF WHO
WHO USE WORLD HEALTH ORGANIZATION]

Скорочення й акроніми можуть функціювати як преференційні терміни, якщо вони встановлені настільки міцно, що повна форма імені вживається рідко або повністю ігнорується. Все одно між повним терміном та його скороченням мають бути взаємні посилання.

Приклад

ЮНІСЕФ
С Міжнародний Дитячий Фонд Об'єднаних Націй
Міжнародний Дитячий Фонд Об'єднаних Націй
ДІВ ЮНІСЕФ
[UNICEF
UF United Nations International Children's Fund
United Nations International Children's Fund
USE UNICEF]

6.3 Вибір форм однини чи множини

6.3.1 У мовах, в яких розрізняються форми однини та множини, рішення про те, в якій формі слід представити термін індексування, може залежати від таких чинників:

а) посткоординатне чи передкоординатне індексування:

У передкоординатному покажчику терміни, вибрані з тезауруса, організовані в статті покажчика таким чином, що стаття в цілому виражає предмет у стислій формі. Відношення між термінами можуть бути виражені різними засобами, наприклад, за допомогою порядку слів і/або через вибір спеціального шрифту чи пунктуації. У деяких системах терміни можуть групуватися у словосполучення за допомогою прийменників чи інших другорядних слів. За таких обставин зміст або змістова функція статті покажчика в цілому може залежати від вживання форм однини чи множини. Це не стосується посткоординатних систем, де терміни приписуються документам як незалежні пошукові ключі без вказування взаємних відношень між термінами;

б) чинники культури:

Установам різних країн доводиться працювати з урахуванням різних традицій, пов'язаних з вживанням форм однини чи множини. Наприклад, в українській та англійській мовах терміни можуть представлятися як в однині, так і в множині залежно від чинників, які розглядаються нижче (див. 6.3.2). В інших мовних спільнотах, наприклад, у французькій чи німецькій, індексатори схиляються до того, щоб по можливості віддавати перевагу однині, і відтак дослідник може поводитися з тезаурусом або з покажчиком так само, як з традиційним словником. Але і в цих випадках бувають винятки із загального правила, які виникають з прагматичних причин, що залежать, наприклад, від типу використовуваної системи індексування [див. вище а)] або від випадково виниклої необхідності уникнути двозначності, коли форма в однині може співвідноситися з більше ніж одним поняттям, і їх потрібно розрізнити шляхом вираження одного з них у формі множини.

6.3.2 В установах, в яких у разі індексування терміни подаються як в однині, так і в множині, вибір преференційного терміна звичайно залежить від типу поняття, з яким термін співвідноситься. Як зазначалося вище (див. 6.1.1), терміни поділяються на такі, що виражають конкретні сутності, і такі, що посилаються на абстрактні поняття. Далі розглядається окремо кожний з цих класів.

6.3.2.1 Іменники, що виражають конкретні сутності, в свою чергу поділяються на дві категорії:

а) зліченні іменники, тобто назви злічених предметів, про які можна спитати "Скільки штук?", але не "Як багато?". Такі іменники виражаються у множині.

Приклади

ДОКУМЕНТИ
ПІНГВІНИ
ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ
ВІКНА
[DOCUMENTS
PENGUINS
POLITICAL PARTIES
WINDOWS]

Звичайно особливо трактуються назви частин тіла. Назви частин, котрі в нормально сформованому організмі наявні в кількості, що перевищує одиницю, виражаються у множині, а назви одиничних органів — в однині.

Приклади

ВУХА	<i>але</i>	СИСТЕМА ТРАВЛЕННЯ
РУКИ		ГОЛОВА
ЛЕГЕНІ		НІС
[EARS	<i>but</i>	DIGESTIVE SYSTEM
HANDS		HEAD
LUNGS		NOSE]

б) незліченні іменники, наприклад імена матеріалів та субстанцій, про які можна спитати "Як багато?", але не "Скільки штук?". Такі іменники виражаються в однині.

Приклади

ФАРБА
КВАРЦ
ПАР
[PAINT
QUARTZ
STEAM]

Якщо спільнота користувачів покажчика розглядає дану субстанцію чи матеріал як клас, що складається з більш як одного елемента, то назва класу має виражатися у множині.

Приклади

ПЛАСТИЧНІ МАСИ
ОТРУТИ
[PLASTICS
POISONS]

6.3.2.2 Назви абстрактних понять, наприклад, абстрактних сутностей та феноменів, систем вірувань, дій та галузей знань повинні виражатися в однині:

Приклади

Абстрактні сутності та феномени:	ОСОБИСТІТЬ; ЗИМА [PERSONALITY; WINTER]
Властивості:	ЛАМКІСТЬ; НЕПРОЗОРИСТЬ; РОЗЧИННІСТЬ [BRITTLINESS; OPACITY; SOLUBILITY]
Системи вірувань:	КАТОЛИЦИЗМ; СИНТОЇЗМ [CATHOLICISM; SHINTOISM]
Дії:	РІЗАННЯ; ІМІГРАЦІЯ; ДИХАННЯ [CUTTING; IMMIGRATION; RESPIRATION]
Дисципліни:	ФІЗИКА; СОЦІОЛОГІЯ [PHYSICS; SOCIOLOGY]

Якщо абстрактне поняття розглядається як клас, що складається з більше, ніж одного члена, то термін, який представляє цей клас, повинен вживатися у множині.

Приклади

ХІМІЧНІ РЕАКЦІЇ
ФІЗИЧНІ НАУКИ
МНОЖИНИ
[CHEMICAL REACTIONS
PHYSICAL SCIENCES
SETS]

6.3.3 Якщо форми однини та множини терміна співвідносяться з різними поняттями, то обидві форми вносяться до тезауруса. У разі необхідності різниця між ними вказується через уточнювальне слово або словосполучення (кваліфікатор).

Приклади

ЛІС (матеріал)
ЛІСИ (зона)
[WOOD (material)
WOODS (areas of woodland)]

Звернемо увагу, що доданий кваліфікатор (qualifier) стає інтегральною частиною терміна; він не є обмежувальною приміткою.

6.3.4 Якщо написання форм однини та множини відрізняються настільки, що в алфавітному списку відповідні терміни будуть роз'єднані неспорідненими термінами, то має бути посилання від неперференційної форми.

Приклад

вісь **ДИВ** ОСІ
[mouse **USE** MICE]

6.4 Омографи або полісеми

Омографами або полісемами (іноді стосовно них вживають більш широкий термін "омоніми") є слова, які мають однакове написання, але різний зміст.

Приклад

БАК — частина палуби чи посудина
[CRANES — birds or lifting equipment]

Якщо під час індексування доводиться мати справу з омографами, то кожному з них має бути поставлене у відповідність уточнювальне слово чи словосполучення (кваліфікатор). Термін індексування повинен відрізнитися від кваліфікатора, наприклад, завдяки використанню іншого шрифту або розташуванню кваліфікатора у дужках. Кваліфікатор не служить обмежувальною приміткою (див. 6.6), і термін разом з його кваліфікатором повинні представлятися у тезаурусі як одна одиниця.

Приклади

БАК (частина палуби)
БАК (посудина)
КОСА (сільськогосподарське знаряддя)
КОСА (мис)
КОСА (волосся)
[BEAMS (radiation)
BEAMS (structures)
CRANES (birds)
CRANES (lifting equipment)]

6.5 Вибір термінів

6.5.1 Написання

Слід вибирати найбільш вживаний варіант написання слів. Якщо існують загальновідомі різні варіанти написання, то в тезаурусі наводять кожний з них, а також дають посилання від неперференційної форми на перференційну:

Приклад

Таллін **ДИВ** ТАЛЛІНН
[Rumania **USE** ROMANIA
Roumania **USE** ROMANIA]

Написання слів повинно, по можливості, відповідати вказівкам авторитетного традиційного словника чи глосарія. Якщо вибір того чи іншого написання обумовлений причинами культурного характеру, то вибране джерело має бути зазначене у вступі, а вибрана одиниця повинна послідовно вживатися протягом усього тезауруса.

6.5.2 Запозичення слів та переклади запозичених слів

Терміни з інших мов іноді називають "запозиченими словами" ("loan words"), тобто чужомовними термінами, які приймають як нововинайдені терміни. Якщо ці терміни є усталеними, їх можна вводити до тезауруса. Іноді трапляється, що запозичене слово та його уявний (путативний — putative) переклад співіснують. Якщо запозичене слово вживається частіше за його переклад, то його слід прийняти як преференційний термін, в протилежному випадку слід віддати перевагу перекладу. В такому разі між преференційним та неpreferenційним термінами здійснюються взаємні посилання.

Приклад

X-ПРОМЕНИ
 С рентгенівські промені
 рентгенівські промені **ДИВ** X-ПРОМЕНИ
 [X-RAYS
UF roentgen rays
 roentgen rays **USE** X-RAYS]

6.5.3 Транслітерація

У процесі транслітерування термінів з мов, які мають інші абетки, необхідно якомога точніше дотримуватися вимог відповідного стандарту.

6.5.4 Сленгові та жаргонні терміни

Сленгові та жаргонні терміни можуть зустрічатися під час індексування в таких випадках:
 а) щойно виникле поняття виражається терміном, який походить з особливої підкультури чи соціальної групи, причому не існує жодного загальноприйнятого альтернативного терміна. У такому випадку сленговий або жаргонний термін набуває статусу терміна індексування;

Приклад

БАЙТ
ХІПІ
 [BYTE
 HIPPIES]

б) сленговий або жаргонний термін виникає як альтернатива існуючому загальноновживаному терміну. Тоді загальноновживаний термін обирають як преференційний термін, а сленговий термін дістає статус неpreferenційного лише в тому випадку, якщо він поширений настільки, що може слугувати для користувача точкою доступу до покажчика;

Приклад

НАСТІЛЬНИЙ ТЕНІС
 С пінг-понг
 пінг-понг **ДИВ** НАСТІЛЬНИЙ ТЕНІС
 [ASSOCIATION FOOTBALL
UF soccer
 soccer **USE** ASSOCIATION FOOTBALL]

6.5.5 Загальні назви та торговельні назви

Часто трапляється, що той чи інший виріб називають відповідно до його широко вживаної торговельної назви. Якщо в такому разі існує і загальна назва виробу, то як преференційний термін обирають саме її, а торговельна назва фіксується як неpreferenційний термін, якщо вона може слугувати для користувача точкою доступу до покажчика:

Приклад

ВАКУУМНІ КОЛБИ
 С термосні колби
 термосні колби **ДИВ** ВАКУУМНІ КОЛБИ
 [POLYETHYLENE
UF polythene
 polythene **USE** POLYETHYLENE]

6.5.6 Загальноприйняті назви та наукові назви

Якщо те саме поняття має і загальнопоширену, і наукову назву, слід обрати ту форму, яка більшою мірою відповідає інтересам користувачів покажчика. Наприклад, термін "пінгвіни" ["Penguins"] може бути обраний як преференційний термін у загальному покажчику, а в зоологічному покажчику слід віддати перевагу його науковому еквіваленту "Sphenisciformes". У таких випадках робляться взаємні посилання.

6.5.7 Назви місць

Назви країн та географічних регіонів у різних мовах іноді варіюються. Варіантні терміни, які стосуються тієї самої місцевості, можуть вживатися також і в межах одної мовної спільноти з наступних причин:

а) "офіційна" та "загальноприйнята" назви вживаються однаково широко:

Приклад

ГОЛЛАНДІЯ
НІДЕРЛАНДИ
[HOLLAND
NETHERLANDS]

б) співіснують першоджерельна та місцева (вернакулярна) форми:

Приклад

БЕЛАРУСЬ
БІЛОРУСІЯ
[LEGNOR
LIVORNO]

Як преференційний термін слід обрати назву, яка є більш знайомою користувачам тезауруса. За інших однакових умов слід віддати перевагу офіційній, а не загальноприйнятій назві. Між преференційним та непреференційним термінами здійснюються взаємні посилання.

Приклад

НІДЕРЛАНДИ
С Голландія
Голландія **ДИВ** НІДЕРЛАНДИ
[NETHERLANDS
UF Holland
Holland **USE** NETHERLANDS]

6.5.8 Власні назви установ та осіб

Ці назви часто виключають з тезауруса. У випадку їхнього прийняття, обирають таку форму назви, яка відповідає коду, загальноновизнаному у практиці каталогування. Ці імена іноді можуть варіюватися залежно від їхнього походження, в зв'язку з чим необхідно керуватися такими настановами:

а) назви національних та місцевих установ, тобто таких що ведуть свої справи і, можливо, видають журнали та збірники тільки однією мовою, повинні наводитися у своїх неперекладених формах. Якщо перекладена форма також існує, то вона позначається як непреференційний термін.

Приклад

ГОССТАНДАРТ (Росії)
С Держстандарт (Росії)
Держстандарт (Росії)
ДИВ ГОССТАНДАРТ (Росії)
[ACADEMIE DES SCIENCES
UF Academy of Sciences (Paris)
Academy of Sciences (Paris)
USE ACADEMIE DES SCIENCES]

б) назви міжнародних організацій або місцевих установ, які видають документи більш ніж однією мовою, повинні бути виражені у найбільш відомих формах. Якщо покажчик використовується читачами з різних мовних спільнот, для яких може виявитися невідомою "місцева" назва міжнародної організації, тоді місцеві форми з інших мов представляються як неpreferенційні терміни;

Приклад

ISO
 С МОС
 МОС **ДИВ** ISO
 [UNITED NATIONS
 UF Nations unies
 UN
 Nations unies **USE** UNITED NATIONS
 UN **USE** UNITED NATIONS]

с) особові імена повинні звичайно фіксуватися в їхній першоджерельній формі. Деякі особи, значні історичні постаті, широко відомі в світі, мають настільки усталені місцеві форми імен, що їх слід уводити до тезауруса в статусі preferенційних термінів, з використанням у разі необхідності посилань від першоджерельних імен. У той же час необхідно пам'ятати, що подібний випадок є винятковим.

Приклад

ФРАНЦИСК СКОРИНА
 С Франциск Скариня
 Франциск Скариня **ДИВ** ФРАНЦИСК СКОРИНА
 [JOAN OF ARC
 UF Jeanne d'Arc
 Jeanne d'Arc **USE** JOAN OF ARC]

6.6 Обмежувальні примітки та означення

6.6.1 До терміна можуть додаватися обмежувальні примітки та означення для вказування обмеженого сенсу, в якому він використовується під час індексування, і відтак вилучити з розгляду інший можливий зміст терміна. В обмежувальній примітці можуть бути також вказані інші види інформації, наприклад:

- а) дата прийняття терміна або дата переозначення сфери його вживання;
- б) джерело терміна, особливо у випадках неологізмів, тобто коли нововинайдені терміни використовуються для подання нововиниклих понять;
- с) інструкції, адресовані індексатору, які вказують, наприклад, те, які комбінації термінів є дозволеними, а які недозволеними в даній мові індексування.

Обмежувальні примітки повинні бути в друкарський спосіб відмінними від термінів, до яких вони приписані.

Приклад

МІКРОХВИЛЬОВІ ЧАСТОТИ
 ОП 1 ГГц — 300 ГГц
 [MICROWAVE FREQUENCIES
 SN 1GHz to 300 GHz]

6.6.2 На відміну від кваліфікаторів, які були розглянуті в 6.3.3 та 6.4, обмежувальна примітка не розглядається як складова частина терміна, до якого її приписано. Вона не є словниковим означенням, а замість цього зазначає використання терміна в даній мові індексування. Немає необхідності приєднувати обмежувальні примітки та означення до всіх термінів тезауруса. Тезаурус відтворює, через свою структуру, відношення, які загалом встановлюють "змістовий контекст" даного терміна з особливими посиланнями на терміни з ширшою або вужчою коннотацією (коннотація — доповнювальний зміст). Цього звичайно буває досить для вказування передбаченого тлумачення конкретного терміна. Іноді обмежувальну примітку потрібно розширити до повного означення, якщо, наприклад, термін має довільне тлумачення в широкому застосуванні або якщо різні традиційні словники фіксують його варіантні змісти.

Приклад

ДОКУМЕНТУВАННЯ

ОП процес зберігання та відбирання інформації в усіх галузях знань

[DOCUMENTATION

SN the process of storing and retrieving information in all fields of knowledge]

7 СКЛАДЕНІ ТЕРМІНИ

7.1 Загальні міркування

7.1.1 Встановлення процедур для послідовного оброблення складених термінів становить одну з найбільш важких ділянок предметного індексування. Можна встановити як загальне правило, що терміни повинні представляти по можливості прості чи одиничні поняття, а складені терміни повинні розкладатися на простіші елементи, за винятком випадків, коли це може хибно вплинути на розуміння користувачем. Складні предмети повинні виражатися як комбінації окремих термінів, що можуть бути призначені як незалежні пошукові ключі у посткоординатній системі, або ж функціювати як компоненти передкоординатних статей покажчика. У той же час зрозуміло, що така загальна рекомендація не враховує конкретні обставини, за яких складений термін, що зустрічається в документі, з метою індексування повинен бути чи то розкладеним на окремі компоненти, чи то збереженим у складеній формі. Описані нижче процедури є загальною настановою для індексаторів, що користуються контрольованими словниками і потребують критерію, що міг би гарантувати уніфіковане оброблення складених термінів. У цьому контексті можна стверджувати, що встановлення такого критерію є важливим кроком до досягнення уніфікованості, і отже, передбачуваності не лише в межах однієї індексувальної установи, але й серед кількох установ, які працюють сумісно як, приміром, члени однієї мережі або ж як користувачі спільної бази даних.

7.1.2 Складені поняття можуть часто виражатися різними формами. Наприклад:

a) поняття, представлене як "дитячі лікарні" ["children's hospitals"], може також бути виражено прийменниковою групою "лікарні для дітей" ["hospitals for children"];

b) поняття, представлене як "забруднення повітря" [у французькій мові: "pollution de l'air"], може також бути виражено як "забруднення атмосферне" ["pollution atmosphérique"].

Процедури, які розглядаються в цьому стандарті, не стосуються проблем вибору між такими альтернативними формами. Описані нижче процедури пов'язані з критерієм для визначення того, чи зберегти даний складений термін у його передкоординатній формі, чи розкласти його на окремі компоненти, кожний з яких вважається повноправним терміном індексування.

7.1.3 В індексуванні відомі два технічні прийоми розкладення (тобто поділу терміна на окремі змістові елементи):

a) семантичне розкладання:

Цей прийом може застосовуватися як до окремих слів, так і до складених термінів. Термін, який представляє складне поняття, виражається інакше у формі простіших або означальних елементів, кожний з яких може також зустрічатися в інших комбінаціях для представлення діапазону різних понять.

Приклад

"термометри" ["thermometers"] можуть бути виражені комбінацією трьох термінів:

ТЕМПЕРАТУРА + ВИМІРЮВАННЯ + ІНСТРУМЕНТИ

[TEMPERATURE + MEASUREMENT + INSTRUMENTS]

Цей прийом не рекомендований. Його можна використовувати лише в посткоординатних системах індексування і тільки стосовно термінів з периферійних предметних галузей в тих установах, яким необхідно обмежити обсяг їхніх словників індексування. Загальновідомо, що семантичне розкладення призводить до втрати точності пошуку;

b) синтаксичне розкладання:

Цей прийом застосовується до складених термінів, тобто термінів, що придатні до морфологічного поділу на окремі компоненти, кожний з яких може розглядатися як повноправний термін індексування.

Приклад

"проекування будівель" ["building construction"], виражене як:
 БУДІВЛІ + ПРОЕКТУВАННЯ
 [BUILDINGS + CONSTRUCTION]

Якщо синтаксичне розкладання застосовується до загальноновживаного терміна, який може бути для користувача точкою доступу до покажчика, то весь термін вносять до тезауруса як не-преференційний термін, а посилання дають до елементів з комбінації:

Приклад

проекування будівель
ДИВ БУДІВЛІ + ПРОЕКТУВАННЯ
 [building construction
USE BUILDINGS + CONSTRUCTION]

7.1.4 Пояснюючи підстави рішення, чи то зберегти термін у передкоординатній формі, чи то розкласти його за семантикою, необхідно розрізняти частини складеного терміна через посилання на їхні ролі та взаємовідношення. Більшість складених термінів, чи прикметникових, чи прийменникових словосполучень, можуть поділятися на такі компоненти:

а) фокус (відомий також у лінгвістиці як "головний термін"): іменниковий компонент, який ідентифікує ширший клас тих предметів чи подій, до яких належить термін як ціле:

Приклад

"БЕТОН" ["CONCRETE"] в прикметниковому словосполученні
 "АРМОВАНИЙ БЕТОН" ["REINFORCED CONCRETE"]
 "ЛІКАРНІ" ["HOSPITALS"] в прийменниковому словосполученні
 "ЛІКАРНІ ДЛЯ ДІТЕЙ" ["HOSPITALS FOR CHILDREN"]

б) розрізнявач (відомий також як "модифікатор"): та частина складеного терміна, яка стосується характеристики або логічної розбіжності і звужує конотацію фокусу і відтак задає один з його підкласів.

Приклади

"АРМОВАНИЙ" ["REINFORCED"], що задає підклас бетону у словосполученні
 "АРМОВАНИЙ БЕТОН" ["REINFORCED CONCRETE"].
 "ДЛЯ ДІТЕЙ" ["FOR CHILDREN"], що задає підклас лікарень у словосполученні
 "ЛІКАРНІ ДЛЯ ДІТЕЙ" ["HOSPITALS FOR CHILDREN"].

7.1.5 Для логічного аналізу такого типу є непридатною лише невелика частина термінів, що зустрічаються під час індексування. Такими є терміни, в яких один з елементів виконує функцію розрізнявача, але, на відміну від розглянутих вище прикладів, він не задає підклас фокусного поняття, а, радше, заперечує приналежність до того класу у такій мірі, що "штучні квіти" ["artificial flowers"] не є різновидом класу речей, які називають "квіти" [flowers"], а "шоколадні яйця" ["chocolate eggs"] не є "яйцями" [eggs"]. У таких випадках іменник описується як службовий (синкатегорематичний — *syncategematic*), оскільки сам він не може бути індикатором класу понять, до якого належить термін у цілому. За таких умов термін у цілому можна вважати за окрему семантичну одиницю.

7.1.6 Ці чинники можуть братися до уваги для вирішення того, чи буде поняття виражене як окремий складений термін або його буде розкладено на два чи більше окремих терміни. Далі розглядаються два підходи до таких рішень. Критерії, які визначають, коли термін зберігається в його складеній формі, обговорюються в 7.2. Ситуації, коли рекомендується синтаксичне розкладення, розглядаються в 7.3.

7.2 Терміни, які слід зберігати складеними

7.2.1 Складені терміни повинні зберігати статус терміна індексування у таких випадках:

а) складений термін є настільки відомим як у загальному вживанні, так і в предметній галузі, яку охоплює тезаурус, що його вираження через окремі терміни може викликати непорозуміння:

Приклади

ОБРОБЛЕННЯ ДАНИХ
УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ
[DATA PROCESSING
FINANCIAL MANAGEMENT]

b) синтаксичне розкладення призведе до втрати змісту або до неоднозначності:

Приклад

ЇЖА + РОСЛИНИ [FOOD + PLANT] може означати чи ЇЖА для РОСЛИН [FOOD for PLANT],
чи РОСЛИНИ як ЇЖА [FOOD as PLANT]

7.2.2 Більш конкретно, у своїй складеній формі повинні зберігатися такі класи термінів:

b) власні імена, в тому числі терміни, до складу яких входять власні імена:

Приклади

ФРЕЙДИСТСЬКІ ПОМИЛКИ
ОРГАНІЗАЦІЯ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ
[FREUDIAN ERRORS
UNITED NATIONS]

b) терміни, розрізняювачі яких втратили свій первинний зміст:

Приклади

ЛАУН-ТЕНІС
КОНФЕРЕНЦІЯ ЗА КРУГЛИМ СТОЛОМ
[LAWN TENNIS
ROUND TABLE CONFERENCE
TRADE WINDS]

c) терміни, які містять розрізняювач, який вказує на подібність до неспорідненої речі чи події:

Приклади

КАСКАДНІ ГЕНЕРАТОРИ
ДЕРЕВОПОДІБНІ СТРУКТУРИ
КРИЛЬЧАСТІ ГАЙКИ
[CASCADE GENERATORS
TREE STRUCTURES
WING NUTS]

d) терміни, які неможливо виразити іншим способом (наприклад, означити) без вживання додаткового іменника, який мається на увазі в складеному терміні:

Приклади

ПОЖЕЖНІ ВИХОДИ [FIRE ESCAPES],
тобто ВИХОДИ для ЛЮДЕЙ у разі ПОЖЕЖИ [ESCAPES for PEOPLE from FIRE];
БЕНЗИНОВІ ДВИГУНИ [PETROL ENGINES],
тобто ДВИГУНИ, які використовують БЕНЗИН як ПАЛЬНЕ
[ENGINES using PETROL as a FUEL]

e) терміни, що містять службові іменники:

Приклади

ПРОТЕЗИ КІНЦІВОК
ВИКОПНІ РИБИ
[ARTIFICIAL LIMBS
FOSSIL FISHES]

7.3 Терміни, які підлягають синтаксичному розкладанню

7.3.1 Важче задати чіткий критерій розпізнавання тих типів складених термінів, які підлягають розкладанню на окремі компоненти, кожний з яких потім вводиться до тезауруса як іменник або іменникове словосполучення. Рекомендації, які розглядаються нижче, базуються на загальному критерії, але їх не треба вважати за чіткі інструкції, яких слід суворо дотримуватися за будь-яких обставин. Деякі ситуації, коли складені терміни повинні зберігатися у їхній нерозкладеній формі, розглядалися вище в 7.2.1. До подібних рішень можуть призводити і такі чинники:

- а) індексування у спеціальній галузі, яка може вимагати особливого трактування термінів, відомих користувачам з предметної галузі, що її охоплює тезаурус;
- б) контролювання кількості термінів, які приписані документам, або ж над обсягом словника індексування.

У посткоординатній системі індексатор може відчутти необхідність вибору між наступними типами процедур:

- 1) використання складених термінів для зменшення кількості термінів, приписаних кожному документові, що, однак, призводить до збільшення словника індексування;
- 2) зменшення розміру словника індексування завдяки розкладанню термінів на простіші елементи, що призводить до приписування кожному документу більшої кількості термінів.

7.3.2 Подальші рекомендації, перевірені на матеріалі різних мов, пропонуються як засіб послідовного трактування тих складених термінів, які підлягають синтаксичному розкладанню. Кожна рекомендація супроводжується протилежною умовою, яка також може бути використана для ідентифікування класів термінів, розкладання яких є небажаним з огляду на небезпеку виникнення неоднозначності.

7.3.2.1

- а) Складений термін підлягає розкладанню, якщо його фокус стосується деякої властивості або частини (в тому числі і матеріалів), а розрізнявач вказує на носія цієї властивості або ціле, до якого належить ця частина:

Приклади

У термінах

- 1) ДВИГУНИ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ
- 2) ПЕРСОНАЛ ЛІКАРНІ
- 3) КИСЛОТНІСТЬ ҐРУНТУ
- [1] AIRCRAFT ENGINES
- 2) HOSPITAL PERSONNEL
- 3) SOIL ACIDITY]

фокусні іменники, тобто

- 1) ДВИГУНИ
- 2) ПЕРСОНАЛ
- 3) КИСЛОТНІСТЬ
- [1] ENGINES
- 2) PERSONNEL
- 3) ACIDITY]

представляють частини або властивості, а розрізнявачі

- 1) ЛІТАЛЬНІ АПАРАТИ
- 2) ЛІКАРНЯ
- 3) ҐРУНТ
- [1] AIRCRAFT
- 2) HOSPITAL
- 3) SOIL]

представляють відповідне ціле.

Тому ці терміни можуть бути інакше виражені як окремі іменники, тобто:

- 1) ЛІТАЛЬНІ АПАРАТИ + ДВИГУНИ
- 2) ЛІКАРНІ + ПЕРСОНАЛ
- 3) ҐРУНТИ + КИСЛОТНІСТЬ
- [1] AIRCRAFT + ENGINES
- 2) HOSPITALS + PERSONNEL
- 3) SOILS + ACIDITY]

- б) Навпаки, назву цілого може модифікувати назва його частини або властивості:

Приклади

КИСЛІ ҐРУНТИ

БЕТОННІ МОСТИ
КВАЛІФІКОВАНИЙ ПЕРСОНАЛ
[ACID SOILS
CONCRETE BRIDGES
SKILLED PERSONNEL]

7.3.2.2

а) Назва перехідної дії не модифікується назвою об'єкту, над яким ця дія виконується:

Приклади

У термінах

- 1) УПРАВЛІННЯ УСТАНОВОЮ
- 2) ВІДЛИВАННЯ СТАЛІ
- 3) НАБИВАННЯ ТЕКСТИЛЮ
- [1) OFFICE MANAGEMENT
- 2) STEEL CASTING
- 3) TEXTILE PRINTING]

фокусні іменники

- 1) УПРАВЛІННЯ
- 2) ВІДЛИВАННЯ
- 3) НАБИВАННЯ
- [1) MANAGEMENT
- 2) CASTING
- 3) PRINTING]

представляють перехідні дії, а розрізнявачі

- 1) УСТАНОВА
- 2) СТАЛЬ
- 3) ТЕКСТИЛЬ
- [1) OFFICE
- 2) STEEL
- 3) TEXTILE]

представляють об'єкти цих дій.

Тому ці терміни підлягають розкладанню на частини, які можуть бути інакше виражені як окремі іменники:

- 1) УСТАНОВА + УПРАВЛІННЯ
- 2) СТАЛЬ + ВІДЛИВАННЯ
- 3) ТЕКСТИЛЬ + НАБИВАННЯ
- [1) OFFICE + MANAGEMENT
- 2) STEEL + CASTING
- 3) TEXTILE + PRINTING]

б) Навпаки, назва речі або матеріалу може бути модифікована назвою виконуваної над ними дії:

Приклади

ВІДЛИТА СТАЛЬ
ШТАМПОВАНИЙ ПЛАСТИК
НАБИТИЙ ТЕКСТИЛЬ
[CAST STEEL
EXTRUDED PLASTICS
PRINTED TEXTILES]

7.3.2.3

а) Назва неперехідної дії не модифікується назвою її виконавця:

Приклади

У термінах

- 1) МІГРАЦІЯ ПТАХІВ
- 2) РІСТ РОСЛИН
- 3) ЗНОШУВАННЯ МЕТАЛУ

- 1) BIRD MIGRATION
- 2) PLANT GROWTH
- 3) METAL DETERIORATION]

фокусні іменники

- 1) МІГРАЦІЯ
 - 2) РІСТ
 - 3) ЗНОШУВАННЯ
- 1) MIGRATION
 - 2) GROWTH
 - 3) DETERIORATION]

представляють неперехідні дії, а розрізнявачі

- 1) ПТАХИ
 - 2) РОСЛИНИ
 - 3) МЕТАЛ
- 1) BIRD
 - 2) PLANT
 - 3) METAL]

представляють виконавців цих дій.

Тому ці терміни можуть бути інакше виражені як окремі іменники:

- 1) ПТАХИ + МІГРАЦІЯ
 - 2) РОСЛИНИ + РІСТ
 - 3) МЕТАЛ + ЗНОШУВАННЯ
- 1) BIRDS + MIGRATION
 - 2) PLANTS + GROWTH
 - 3) METAL + DETERIORATION]

b) Навпаки, назва речі може модифікуватися назвою неперехідної дії, до якої вона залучається або була залучена:

Приклади

ДЕГРАДОВАНИЙ ПЛАСТИК
 МІГРУЮЧІ ПТАХИ
 РУХОМІ ТРОТУАРИ
 [DEGRADED PLASTICS
 MIGRATING BIRDS
 MOVING PAVEMENTS]

7.3.3 Окрім сприяння в досягненні узгодженості та уніфікованості в роботі різних індикаторів та різних установ, розглянуті рекомендації мають і такі цілі:

- a) уникнути надмірної складності термінів індексування;
- b) розробити структурований тезаурус, що базується на засадах, які можуть бути логічно пояснені та вивчені.

На практиці подібні рекомендації повинні гарантувати, що складений термін на зразок "двигуни літальних апаратів" ["aircraft engines"] розкладається відповідно до процедури, наведеної у 7.3.2.1, на два окремі іменникові компоненти, тобто "літальні апарати" ["aircraft"], який належить до категорії "транспортні засоби" ["vehicles"], і "двигуни" ["engines"], який приписується іншій категорії "джерела рухомої сили" ["prime movers"]. Вони також дають основу для стандартного трактування складених термінів, у яких даний фокус може модифікуватися більш ніж одним розрізнявачем. Якщо, припустимо, індексувальна установа дотримується стратегії, яка допускає словосполучення "двигуни літальних апаратів" ["aircraft engines"], окрім словосполучень "реактивні двигуни" ["jet engines"] і "військові літальні апарати" ["military aircraft"], то у індикатора можуть виникнути труднощі в процесі оброблення складних предметів на зразок "реактивні двигуни військових літальних апаратів" ["military aircraft jet engines"]. У таких ситуаціях розглянуті вище правила пропонують засоби контролю, які забезпечують розкладання складеного терміна на окремі простіші компоненти, тобто "реактивні двигуни" ["jet engines"] і "військові літальні апарати" ["military aircraft"], кожний з яких буде віднесено в тезаурусі до своєї категорії.

7.4 Порядок слів у складених термінах

Як прикметникові, так і прийменникові іменникові словосполучення слід переважно вводити до тезауруса з природним, не інвертованим порядком слів.

Приклади

ХИЖІ ПТАХИ	не	ПТАХИ ХИЖІ
ЕЛЕКТРОННІ КАЛЬКУЛЯТОРИ		КАЛЬКУЛЯТОРИ ЕЛЕКТРОННІ
ПОЛІСТИРОЛОВІ КОНТЕЙНЕРИ		КОНТЕЙНЕРИ ПОЛІСТИРОЛОВІ
[BIRDS OF PREY	not	PREY, BIRDS OF
ELECTRONIC CALCULATORS		CALCULATORS, ELECTRONIC
POLYSTYRENE CONTAINERS		POLYSTYRENE CONTAINERS,]

У процесі оброблення прикметникових словосполучень у тих природних мовах, де іменники звичайно розташовані після прикметників, фокусні іменники (наприклад, "контейнери" ["containers"] та "калькулятори" ["calculators"]) мусять уводитися до тезауруса як повноправні елементи, де вони будуть згодом функціонувати як ієрархічно незалежні терміни. Інвертована форма прийменникового словосполучення може бути уведена як неpreferенційний термін; у цьому випадку дають послання на preferенційний термін, вжитого з природним, неінвертованим порядком слів.

Приклади

бензин, каністра на **ДИВ** КАНІСТРА НА БЕНЗИН
охолодження, пристій для **ДИВ** ПРИСТІЙ ДЛЯ ОХОЛОДЖУВАННЯ
[matter, states of **USE** STATES OF MATTER
prey, birds of **USE** BIRDS OF PREY]

8 БАЗОВІ ВІДНОШЕННЯ В ТЕЗАУРУСІ

8.1 Загальні міркування

8.1.1 У тезаурусі повинні відтворюватися та чітко розрізнятися базові відношення між термінами, які в ньому містяться. Засоби відтворення відношень розглядаються в розділі 9; у цьому розділі дається означення відношень та наводяться їхні приклади.

8.1.2 У тезаурусі можуть зустрічатися відношення двох типів:

- відношення між особливими поняттями розглядаються у 8.2 – 8.4, де буде показано, що ієрархічне відношення ефективно розподіляє терміни за категоріями, підкатегоріями тощо відповідно до їхнього змісту;
- у тезаурусах, що містять систематичні відтворення (див. 9.3), укладач повинен враховувати не тільки відношення між термінами, але також і відношення між категоріями, підкатегоріями тощо. Ці відношення між категоріями окремо розглядаються у 9.3.2.

8.1.3 У тезаурусах розрізняються такі три класи базових відношень між термінами:

- еквівалентності (див. 8.2);
- ієрархічні (див. 8.3);
- асоціативні (див. 8.4);

Подальші поділи кожного з цих класів наводяться нижче. Всі відношення вважаються взаємними, що має вказуватися будь-якою системою позначок чи скорочень, що використовуються для представлення відношень у тезаурусі. У наведених далі прикладах використовуються загально-вживані скорочення, що розглядаються у розділі 4. Альтернативний перелік позначок наведено в додатку А.

8.2 Відношення еквівалентності

8.2.1 Загальні міркування

Відношення еквівалентності — це відношення між preferенційним та неpreferенційним термінами, в якому з погляду індексування два чи більше терміни розглядаються як такі, що стосуються того самого поняття. У надрукованому тезаурусі preferенційний та неpreferенційний терміни повинні, по можливості, розрізняватися друкарськими засобами. Взаємність відношень виражається за допомогою таких угод:

- ДИВ** (дивись), написане у передпозиції перед preferенційним терміном;
С (синонім), написане у передпозиції перед неpreferенційним терміном.

Приклад

БДЖОЛЯР
 С Пасічник
 Пасічник
ДИВ БДЖОЛЯР
 [BIRDS
 UF Aves
 Aves
 USE BIRDS]

Це загальне відношення охоплює на два типи термінів:

- a) синоніми;
- b) квазісиноніми.

8.2.2 Синоніми

Синонімами є терміни, зміст яких може вважатися однаковим у найрізноманітніших контекстах, відтак вони є практично взаємозамінними. Вони частіше зустрічаються у контрольованих мовах індексування, де свідомо припускається більш обмежений зміст, ніж у природній мові. На практиці зустрічаються різні типи синонімів. Наведений нижче список не претендує на повноту, але в ньому наводиться ряд найбільш загальних класів синонімів:

- a) терміни різного лінгвістичного походження:

Приклад

ПОЛІГЛОТ; БАГАТОМОВНИЙ
 [POLYGLLOT; MULTILINGUAL]

- b) загальновідомі та наукові назви:

Приклад

АСПІРИН; АЦЕТИЛСАЛІЦИЛОВА КИСЛОТА
 [ASPIRIN; ACETYLSALICYLIC ACID]

- c) загальні назви та торговельні назви:

Приклад

ВАКУУМНІ КОЛБИ; ТЕРМОСНІ КОЛБИ
 [VACUUM FLASKS; THERMOS FLASKS]

- d) альтернативні назви виниклих понять:

Приклад

КОСМОНАВТ; АСТРОНАВТ
 [HOVERCRAFT; AIR CUSHION VEHICLES]

- e) сучасні чи бажані терміни на противагу застарілим чи nereкомендованим термінам:

Приклад

РАДІО; БЕЗДРОТОВИЙ ЗВ'ЯЗОК
 КРАЇНИ, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ; МАЛОРОЗВИНЕНІ КРАЇНИ
 [RADIO; WIRELESS
 DEVELOPING COUNTRIES; UNDERDEVELOPED COUNTRIES]

- f) варіантні написання, в тому числі варіанти основ та нерегулярні форми множини:

Приклади

ТАЛЛІН; ТАЛЛІНН
 ОСІ; ВІСЬ
 [ROMANIA; RUMANIA; ROUMANIA
 GEESE; GOOSE]

- g) терміни, які походять з різних культур, що співіснують в одній мові:

Приклад

КВАРТИРИ; АПАРТАМЕНТИ
 [FLATS; APARTMENTS]
 ЛІФТИ; ПІДЙОМНИКИ
 [LIFTS; ELEVATORS]

h) скорочення та повні назви:

Приклад

ПВХ; ПОЛІВІНІЛ ХЛОРИД
[PVC; POLYVINYL CHLORIDE]

i) розкладені та нерозкладені форми складеного терміна:

Приклад

ВУГІЛЛЯ + ВИДОБУВАННЯ; ВУГЛЕВИДОБУВАННЯ
[COAL + MINING; COAL MINING]

У цих та подібних випадках для забезпечення потреб більшості користувачів слід відбрати преференційні терміни, звертаючи увагу на критерії, запропоновані в розділі 6. Для забезпечення передбачуваності ці критерії слід послідовно застосовувати у всьому тезаурусі. Якщо, наприклад, вирішено, що як преференційні терміни слід відбирати загальнопоширені, а не наукові назви, індексатор повинен послідовно дотримуватися цього рішення, за винятком випадків, коли відповідної загальнопоширеної назви не існує.

8.2.3 Квазісиноніми

Квазісинонімами є терміни, зміст яких у звичайному вживанні вважаються різними, але в цілях індексування вони трактуються як синоніми. Ці терміни часто представляють точки континуума.

Приклад

ВОЛОГІСТЬ, СУХІСТЬ
[WETNESS; DRYNESS]

Межі, в яких терміни вважаються квазісинонімами, значною мірою залежать від предметної галузі, що її охоплює тезаурус. Індексувальна установа, пов'язана, наприклад, з "мийним обладнанням" ["washing equipment"], може прийняти рішення вибрати як преференційний термін чи "вологість" ["wetness"], чи "сухість" ["dryness"] в процесі аналізування документів стосовно будь-якого з даних понять, розуміючи, що спеціаліст, який вивчає одну з цих властивостей, буде також відбирати всі документи, що стосуються й іншої властивості. Однак така ситуація не обов'язково матиме місце в іншій предметній галузі; можливо, квазісиноніми не виявлять жодної подібності в мові індексування, яка охоплює кілька галузей знань. Як правило, терміни можуть розглядатися як квазісиноніми лише в суміжних предметних галузях. Вони не повинні використовуватися як засіб для зменшення кількості преференційних термінів в мові індексування.

8.2.4 Висхідне індексування

Це стосується прийому індексування, яка передбачає, що назва класу, а також назви його членів трактуються як множина еквівалентності; при цьому ширший термін функціює як преференційний термін.

Приклади

СКЕЛІ
С базальт
граніт
сланець
тощо
базальт **ДИВ** СКЕЛІ
граніт **ДИВ** СКЕЛІ
сланець **ДИВ** СКЕЛІ
[ROCKS
UF basalt
granite
slate
etc.
basalt **USE** ROCKS
granite **USE** ROCKS
slate **USE** ROCKS]

Такого прийому, що іноді застосовується для зменшення кількості термінів у мові індексування, звичайно слід уникати. У випадку ж необхідності його слід застосовувати тільки щодо тих термінів, котрі належать до периферії предметної галузі, яку охоплює тезаурус.

8.3 Ієрархічне відношення

8.3.1 Загальні міркування

Це базове відношення найбільшою мірою відрізняє тезаурус від неструктурованого списку термінів, наприклад від глосарію або традиційного словника. Воно базується на ступенях або рівнях суперординації і субординації, де суперординатний термін подає клас або ціле, а субординатні терміни стосуються його членів або частин. Взаємні відношення виражаються такими скороченнями:

Ш (ширший термін), написаний як префікс суперординатного терміна;

В (вужчий термін), написаний як префікс субординатного терміна.

Приклад

АВІАЛІНІЇ
Ш ТРАНСПОРТНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ
 ТРАНСПОРТНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ
В АВІАЛІНІЇ
 [AIRLINES
BT TRANSPORT SERVICES
 TRANSPORT SERVICES
NT AIRLINES]

8.3.2 Види ієрархічного відношення

Це загальне відношення охоплює три логічно різні типи ситуацій, які розрізняються таким чином:

- а) родові (generic) відношення;
- б) ієрархічне відношення "частина—ціле" ("whole—part");
- в) відношення примірника (instance).

Кожне з них утворює ієрархії, які можна піддати логічній перевірці через посилання на базові типи понять, виражені термінами, наприклад тих, які наведені в 6.1.1. Кожний субординатний термін повинен належати до того самого типу базового поняття, що і його суперординатний термін; тобто як ширший, так і вужчий термін повинні представляти чи річ, чи дію, чи властивість тощо.

Приклад

- а) МЕТАЛИ [METALS] (клас матеріалів) і ВІДЛИВАННЯ [CASTING] (дія) представляють різні типи понять, тому ці терміни не можуть бути пов'язані ієрархічно;
- б) МЕТАЛИ [METALS] і НЕЧОРНІ МЕТАЛИ [NON-FERROUS METALS] обидва представляють матеріали, тому ці терміни можуть бути пов'язані родовим відношенням.

8.3.3 Використання вузлових міток

У процесі ієрархічного впорядкування термінів у систематичному тезаурусі (див. 9.3) в ієрархію іноді вносяться вузлові мітки, щоб вказати, за якою ознакою певний клас (представлений ширшим терміном) поділяється на різновиди (представлені вужчими термінами).

Приклади

МАШИНИ
За рушійною силою
 ДИЗЕЛЬНІ МАШИНИ
 ЕЛЕКТРИЧНІ МАШИНИ
За метою
 ГОНОЧНІ МАШИНИ
 СПОРТИВНІ МАШИНИ
 [CARS]

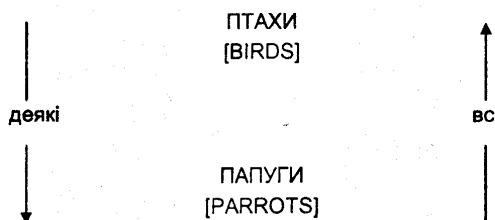
By motive power
 DIESEL CARS
 ELECTRIC CARS
By purpose
 RACING CARS
 SPORTS CARS]

де **За рушійною силою [By motive power]** і **За метою [By purpose]** виступають в ролі вузлових міток.

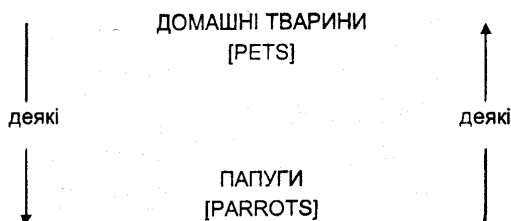
Детальніше використання вузлових міток розглядається в 9.3.3.

8.3.4 Родове відношення

8.3.4.1 Це відношення ідентифікує зв'язок між класом чи категорією та їхніми членами або різновидами. Крім перевірки на правильність, описану у 8.3.2, це відношення, як показано на наведеній нижче діаграмі, можна піддати логічній перевірці типу "всі і деякі" ("all-and-some"):

Ця діаграма вказує, що деякі члени класу "птахи" ["birds"] є "папугами" ["parrots"] і всі "папуги" ["parrots"] за означенням і незалежно від будь-якого контексту вважаються "птахами" ["birds"]. Ця перевірка гарантує, що термін "папуги" ["parrots"] не підпорядкований класу "домашні тварини" ["pets"], оскільки за означенням папуги не є домашніми тваринами. Цей особливий реляційний зв'язок може бути показаний на діаграмі:

тобто деякі члени класу "домашні тварини" ["pets"] є "папугами" ["parrots"], але лише деякі папуги вважаються домашніми тваринами. Тому ці терміни повинні належати в тезаурусі до різних категорій, але обидва вони будуть приписані тому самому документу в разі індексування праці на тему "папуги як домашні тварини" ["parrots as pets"]. Ця перевірка націлена на уникнення суб'єктивності в процесі розподілу термінів за категоріями. Вона, однак, не є достатньою підставою для рознесення термінів "домашні тварини" ["pets"] і "папуги" ["parrots"] до різних категорій у спеціальному тезаурусі, присвяченому домашнім тваринам, де, згідно зі схемами посилань більшості користувачів, папуги вважаються домашніми тваринами. В цьому випадку термін "папуги" ["parrots"] має бути підпорядкований класу "домашні тварини" ["pets"] у тій самій ієрархії. Зрозуміло, однак, що це є особливий випадок.

8.3.4.2 У разі необхідності родові відношення може ідентифікуватися за допомогою таких скорочень або їхніх іншомовних відповідників:

ШР: Родовий термін (ширший термін у родовому відношенні)
ВВ: Видовий термін (вужчий термін у родовому відношенні)

Приклад

ПАЦЮКИ
ШР ГРИЗУНИ
ГРИЗУНИ
ВВ ПАЦЮКИ
[RATS
BTG RODENTS
RODENTS
NTG RATS]

8.3.5 Ієрархічне відношення "частина—ціле"

8.3.5.1 Це відношення охоплює обмежений діапазон ситуацій, в яких назва частини у будь-якому контексті зумовлює ім'я того цілого, до якого вона належить. У подібних випадках терміни можуть бути впорядковані в ієрархію, у якій назва цілого є суперординатним терміном, а назва частини — субординатним терміном. Це застосовується до чотирьох основних класів термінів:

а) системи та органи тіла:

Приклад

ЦИРКУЛЯЦІЙНА СИСТЕМА
СЕРЦЕВО-СУДИННА СИСТЕМА
АРТЕРІЇ
ВЕНИ
[CIRCULATORY SYSTEM
CARDIO-VASCULAR SYSTEM
ARTERIES
VEINS]

б) географічні місцевості:

Приклад

КАНАДА
ОНТАРІО
ОТТАВА
ТОРОНТО
[CANADA
ONTARIO
OTTAWA
TORONTO]

с) дисципліни чи галузі знань:

Приклад

НАУКА
БІОЛОГІЯ
БОТАНІКА
ЗООЛОГІЯ
[SCIENCE
BIOLOGY
BOTANY
ZOOLOGY]

д) ієрархічні соціальні структури:

Приклад

АРМІЇ
КОРПУСИ
ДИВІЗІЇ
БАТАЛЬЙОНИ
ПІДРОЗДІЛИ
[ARMIES]

CORPS
DIVISIONS
BATTALIONS
REGIMENTS]

8.3.5.2 У випадках, розглянутих вище в а) — д), ієрархія базується на загалом розпізнаваному відношенні "частина—ціле", що може бути встановлене через звертання до стандартних довідкових видань на зразок традиційних словників чи географічних довідників. У тезаурусах, обмежених спеціальними предметними галузями, інші різновиди термінів також можуть бути ієрархічно впорядкованими на підставі своїх відношень "частина—ціле". Наприклад, тезаурус, що стосується "турбінобудування" ["turbine engineering"], може містити таку ієрархію:

ТУРБИНИ
КОМПРЕСОРИ
ЛОПАТИ
[TURBINES
COMPRESSORS
BLADES]

Такий прийом, однак, не можна застосовувати в тезаурусі, що виходить за межі вузької предметної галузі, в якій назва цілого зумовлюється назвою частини. Наприклад, у загальному тезаурусі термін "лопати" ["blades"] може зустрічатися в ряді різних контекстів. У таких випадках назва цілого та його частин(и) повинні належати в тезаурусі до різних категорій, і обидва терміни мусять приписуватися документу щодо цих понять.

8.3.5.3 У разі необхідності ієрархічне відношення "частина—ціле" може ідентифікуватися за допомогою таких скорочень або їхніх іншомовних еквівалентів:

ШЦ = Збірний термін (ширший термін у відношенні "частина—ціле")

ВЧ = Партитивний термін (вужчий термін у відношенні "частина—ціле")

Приклади

ЦЕНТРАЛЬНА НЕРВОВА СИСТЕМА
ШЦ НЕРВОВА СИСТЕМА
НЕРВОВА СИСТЕМА
ВЧ ЦЕНТРАЛЬНА НЕРВОВА СИСТЕМА
[CENTRAL NERVOUS SYSTEM
VTP NERVOUS SYSTEM
NERVOUS SYSTEM
NTP CENTRAL NERVOUS SYSTEM]

8.3.6 Відношення примірника

8.3.6.1 Це відношення ідентифікує зв'язок між загальною категорією речей чи подій, вираженою спільним іменником, та окремим примірником цієї категорії; при цьому примірник утворює одночленний клас, представлений власним ім'ям.

Приклад

ГІРСЬКІ РАЙОНИ [MOUNTAIN REGIONS]	}	— Клас
АЛЬПИ [ALPS]		— Примірники
ГІМАЛАЇ [HIMALAYAS]		

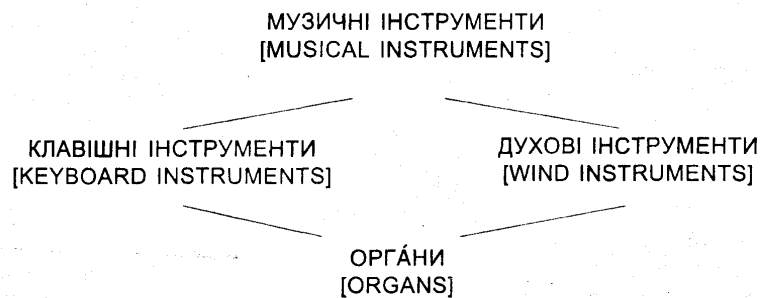
У цьому прикладі "Альпи" ["Alps"] та "Гімалаї" ["Himalayas"] займають підпорядковані позиції в ієрархії, хоча вони не є ані різновидами, ані частинами "гірських районів" ["mountain regions"], а представляють специфічні приклади чи примірники.

8.3.6.2 Як зазначалося вище, власні імена часто виключаються з тезаурусів на підставі припущення, що вони можуть перевантажити собою категорії. Якщо ці терміни виключено, то назва примірника, а також його ширший термін приписуються будь-якому документу, в якому йдеться про примірник.

8.3.7 Полієрархічні відношення

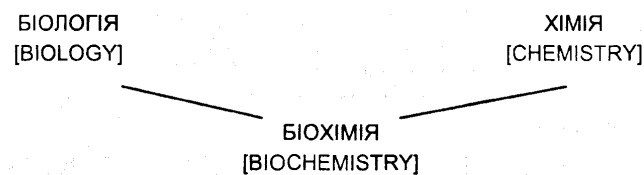
Деякі поняття можуть, виходячи з логічних підстав, одночасно належати до більш як одної категорії. Про такі поняття говорять, що вони вступають у полієрархічні відношення.

Приклад

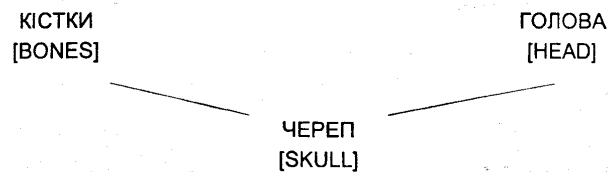
У цьому прикладі термін "органи" ["organs"] займає підпорядковану позицію на підставі його родового відношення з двома ширшими термінами. В інших випадках полієрархічні зв'язки можуть ґрунтуватися на відношеннях "частина—ціле".

Приклад

В окремих випадках полієрархічні зв'язки можуть ґрунтуватися на відношеннях різної логічної природи:

Приклад

У цьому прикладі зв'язок між "кістками" ["bones"] та "черепом" ["skull"] ґрунтується на родовому відношенні (череп є одним з різновидів кісток), в той час як зв'язок між "головою" ["head"] та "черепом" ["skull"] ґрунтується на ієрархічному відношенні "частина—ціле" (череп є частиною голови).

8.4 Асоціативне відношення

8.4.1 Загальні міркування

Це базове відношення легше означити не через стверджувальні, а через заперечувальні характеристики. Воно охоплює відношення між парами термінів, що не є членами множини еквівалентності і не можуть бути впорядковані за ієрархію, в якій один з термінів підпорядкований іншому; однак вони уявно пов'язані один з одним у такій мірі, що цей зв'язок має бути явним в тезаурусі, для того щоб виявити в ньому альтернативні терміни, які можна було б використати з метою індексування чи пошуку. Це відношення є взаємним і позначається за допомогою скорочення **A** (асоціативний термін) або його іншомовного відповідника.

Приклад

ПТАХИ
A ОРНИТОЛОГІЯ
 ОРНИТОЛОГІЯ
A ПТАХИ
 [BIRDS
RT ORNITHOLOGY
 ORNITHOLOGY
RT BIRDS]

Важливо ретельно контролювати вибір пов'язаних таким чином термінів та уникати суб'єктивних оцінок. Можна встановити як загальне правило, що один з термінів буде чітко зумовлюватися, згідно зі схемами посилань, спільними для користувачів покажчика, кожного разу, коли другий використовується як термін індексування. Іншими словами, часто буде траплятися так, що один з термінів є необхідним компонентом будь-якого пояснення або означення другого терміна, так що, наприклад, термін "птахи" ["birds"] становить необхідну частину пояснення змісту терміна "орнітологія" ["ornithology"].

Асоціативне відношення може пов'язувати терміни двох різновидів:

- a) терміни, що належать до одної категорії;
- b) терміни, що належать до різних категорій.

Далі окремо розглядається кожний з цих різновидів.

8.4.2 Терміни, що належать до одної категорії

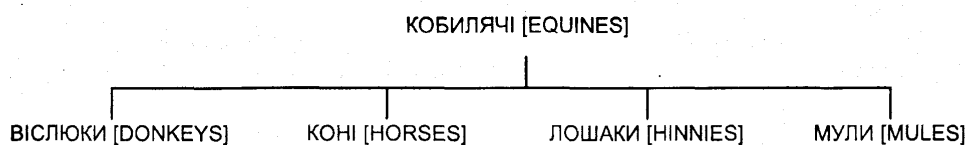
8.4.2.1 Йдеться про супідрядні терміни із змістом, що перекривається, на зразок "кораблі" ["ships"] і "човни" ["boats"], де кожному з термінів можна дати чітке означення (і, отже, вони не утворюють множини еквівалентності), хоча вони іноді вживаються нестрого і є майже взаємозамінними, так що користувачу, що шукає документи за одним з термінів, слід нагадати й інший. Такий зв'язок немає потреби явно наводити у систематичному розділі тезауруса, що містить впорядковані ієрархії (див. 9.3), оскільки подібна форма відтворення автоматично наводить такі терміни разом. Однак такий зв'язок слід вказувати в абетковому тезаурусі, а також в абетковому розділі систематичного тезауруса.

Приклад

ЧОВНИ
Ш ТРАНСПОРТНІ ЗАСОБИ
A КОРАБЛІ
 КОРАБЛІ
Ш ТРАНСПОРТНІ ЗАСОБИ
A ЧОВНИ
 [BOATS
BT VEHICLES
RT SHIPS
 SHIPS
BT VEHICLES
RT BOATS]

8.4.2.2 Немає необхідності пов'язувати усі споріднені терміни одного рівня таким чином. априклад, не обов'язково пов'язувати такі терміни, як "кони" ["horses"] та "віслюки" ["donkeys"] з підставі того, що в них є спільний ширший термін "кобилячі" ["equines"], оскільки зміст цих термінів у цьому випадку не перекривається.

8.4.2.3 Можна вважати, що до цієї групи належать також поняття, пов'язані відношенням юридичності або дериваційним відношенням (тобто коли одне з понять виводиться з іншого). в стосується термінів типу "лошаки" ["hinnyes"] і "мули" ["mules"], які представляють різновиди зрідів між "конами" ["horses"] та "віслюками" ["donkeys"]. Відношення між цими поняттями зжуть бути показані на деревоподібній діаграмі:

У алфавітному розділі тезауруса ці взаємовідношення можуть бути вираженими таким чином:

ВІСЛЮКИ

Ш КОБИЛЯЧІ
А ЛОШАКИ
А МУЛИ

ЛОШАКИ

Ш КОБИЛЯЧІ
А ВІСЛЮКИ
А КОНІ
А МУЛИ

КОБИЛЯЧІ

В ВІСЛЮКИ
В КОНІ
В ЛОШАКИ
В МУЛИ

МУЛИ

Ш КОБИЛЯЧІ
А ВІСЛЮКИ
А КОНІ
А ЛОШАКИ

КОНІ

Ш КОБИЛЯЧІ
А ВІСЛЮКИ
А МУЛИ

[DONKEYS

BT EQUINES
RT HINNIES
RT MULES

HORSES

BT EQUINES
RT HINNIES
RT MULES

EQUINES

NT DONKEYS
NT HINNIES
NT HORSES
NT MULES

MULES

BT EQUINES
RT DONKEYS
RT HINNIES
RT HORSES]

HINNIES

BT EQUINES
RT DONKEYS
RT HORSES
RT MULES

8.4.3 Терміни, що належать до різних категорій

Можна навести багато аргументів на користь пов'язування термінів, що належать до різних категорій (тобто вони стосуються різних понятійних типів), хоча вони й задовольняють вимоги про те, що один з термінів чітко зумовлюється іншим. Наведені нижче групи є показовими прикладами типових реляційних ситуацій, що зустрічаються на практиці:

а) дисципліна чи галузь дослідження та об'єкти чи явища, що вивчаються:

Приклади

1) ЛІСІВНИЦТВО
А ЛІСИ
ЛІСИ
А ЛІСІВНИЦТВО
[FORESTRY
RT FORESTS
FORESTS
RT FORESTRY]

2) ЕСТЕТИКА
А КРАСА
КРАСА
А ЕСТЕТИКА

[AESTHETICS
RT BEAUTY
BEAUTY
RT AESTHETICS]

б) операція чи процес та їхній діяч чи інструмент:

Приклади

1) ТЕМПЕРАТУРНИЙ КОНТРОЛЬ
А ТЕРМОСТАТИ
ТЕРМОСТАТИ
А ТЕМПЕРАТУРНИЙ КОНТРОЛЬ
[TEMPERATURE CONTROL
RT THERMOSTATS
THERMOSTATS
RT TEMPERATURE CONTROL]

2) ОБРОБЛЕННЯ ДАНИХ
А КОМП'ЮТЕРНІ СИСТЕМИ
КОМП'ЮТЕРНІ СИСТЕМИ
А ОБРОБЛЕННЯ ДАНИХ
[DATA PROCESSING
RT COMPUTER SYSTEMS
COMPUTER SYSTEMS
RT DATA PROCESSING]

с) дія та результат дії:

Приклади

- 1) ТКАЦТВО
 - А ТКАНИНА
 - ТКАНИНА
 - А ТКАЦТВО
 - [WEAVING
 - RT CLOTH
 - CLOTH
 - RT WEAVING]

- 2) КОНСТРУЮВАННЯ
 - А СТРУКТУРИ
 - СТРУКТУРИ
 - А КОНСТРУЮВАННЯ

 - [CONSTRUCTION
 - RT STRUCTURES
 - STRUCTURES
 - RT CONSTRUCTION]

д) дія та її об'єкт:

Приклади

- 1) ЖНИВА
 - А УРОЖАЙ
 - УРОЖАЙ
 - А ЖНИВА

 - [HARVESTING
 - RT CROPS
 - CROPS
 - RT HARVESTING]

- 2) ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ
 - А В'ЯЗНІ
 - В'ЯЗНІ
 - А ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

 - [IMPRISONMENT
 - RT PRISONERS
 - PRISONERS
 - RT IMPRISONMENT]

е) поняття, пов'язані з їхніми властивостями:

Приклади

- 1) ОТРУТИ
 - А ТОКСИЧНІСТЬ
 - ТОКСИЧНІСТЬ
 - А ОТРУТИ

[POISONS
RT TOXICITY
TOXICITY
RT POISONS]

2) СПРИЙМАННЯ
А ГОСТРОТА
ГОСТРОТА
А СПРИЙМАННЯ

[PERCEPTION
RT ACUITY
ACUITY
RT PERCEPTION]

f) поняття, пов'язані з їхніми джерелами:

Приклад

ГОЛЛАНДСЬКА МОВА
А НІДЕРЛАНДИ
НІДЕРЛАНДИ
А ГОЛЛАНДСЬКА МОВА

[DUTCH
RT NETHERLANDS
NETHERLANDS
RT DUTCH]

g) поняття, пов'язані причинною залежністю:

Приклад

ХВОРОБИ
А ПАТОГЕННІ МІКРОБИ
ПАТОГЕННІ МІКРОБИ
А ХВОРОБИ

[DISEASES
RT PATHOGENS
PATHOGENS
RT DISEASES]

h) річ та діяч, що протидіє їй:

Приклади

1) РОСЛИНИ
А ГЕРБИЦИДИ
ГЕРБИЦИДИ
А РОСЛИНИ

[PLANTS
RT HERBICIDES
HERBICIDES
RT PLANTS]

- 2) ЛІТАЛЬНІ АПАРАТИ
 А ПРОТИПОВІТРЯНА ОБОРОНА
 ПРОТИПОВІТРЯНА ОБОРОНА
 А ЛІТАЛЬНІ АПАРАТИ
 [AIRCRAFT
 RT ANTI-AIRCRAFT WEAPONS
 ANTI-AIRCRAFT WEAPONS
 RT AIRCRAFT]

і) поняття та одиниця його вимірювання:

Приклад

- ЕЛЕКТРИЧНИЙ СТРУМ
 А АМПЕР
 АМПЕР
 А ЕЛЕКТРИЧНИЙ СТРУМ
 [ELECTRIC CURRENT
 RT AMPERE
 AMPERE
 RT ELECTRIC CURRENT]

ј) синкатегорематичні словосполучення та іменники, які в них містяться:

Приклади

- 1) МОДЕЛІ КОРАБЛІВ
 А КОРАБЛІ
 КОРАБЛІ
 А МОДЕЛІ КОРАБЛІВ
 [MODEL SHIPS
 RT SHIPS
 SHIPS
 RT MODEL SHIPS]
- 2) ВИКОПНІ РЕПТИЛІЇ
 А РЕПТИЛІЇ
 РЕПТИЛІЇ
 А ВИКОПНІ РЕПТИЛІЇ
 [FOSSIL REPTILES
 RT REPTILES
 REPTILES
 RT FOSSIL REPTILES]

8.4.4 Вузлові мітки

Для того щоб разом представити в систематичному тезаурусі близькоспоріднені поняття (див. 9.3), асоціативні терміни інколи друкуються в тому ж переліку, що й терміни, з якими вони звичайно асоціюються. Асоціативні терміни (що не становлять логічну частину ієрархії) в цьому випадку ідентифікуються за допомогою вузлової мітки.

Приклад

- КНИГИ
 Операції
 ПЕРЕПЛІТАННЯ
 ДРУКУВАННЯ

[BOOKS
Operations
BINDING
PRINTING]

де Операції [Operations] виступає в ролі вузлової мітки.
Детальніше використання вузлової мітки розглядається в 9.3.3.

9 ВІДТВОРЕННЯ ТЕРМІНІВ ТА ЇХНІХ ВІДНОШЕНЬ

9.1 Загальні міркування

Терміни та їхні взаємовідношення можуть бути відтворені в тезаурусі різними шляхами. Цей стандарт не ставить собі за мету огляд усіх можливих форм відтворення, а обмежується описом трьох основних загальноживаних методів:

- a) абеткове відтворення з обмежувальними примітками та зазначенням відношень між термінами;
- b) систематичне відтворення, підтримуване абетковим покажчиком;
- c) графічне відтворення з абетковим розділом.

Існуючі тезауруси звичайно належать до одного з цих трьох базових типів, хоча конкретний тезаурус може мати особливості, притаманні не лише одному типові. Наприклад, тезаурус, у якому основна частина є систематично впорядкованою, може підтримуватися абетковим покажчиком, що також вказує достатньо широкий діапазон взаємовідношень між термінами. У тезаурусах, що складаються з більш ніж однієї частини (наприклад, таких, що містять як систематичне, так і графічне відтворення), вся інформація, що стосується кожного терміна, має бути зведена в одній з частин.

Нижче описуються ці базові типи тезаурусів, причому кожен тип ілюструється притаманною йому організацією загальної множини термінів, пов'язаних з "камерами" ["cameras"].

9.2 Абеткове відтворення

9.2.1 У цій формі тезауруса всі терміни індексування, як преференційні, так і неpreferенційні, організовано у вигляді одної абеткової послідовності. Непreferенційні терміни звичайно супроводжуються тільки посиланнями (наприклад, **ДИВ**) на свої преференційні еквіваленти. Допоміжна інформація, що може бути додана до преференційного терміна, повинна наводитися у такому порядку:

- 1) **ОП** обмежувальні примітки або означення;
- 2) **С** посилання на неpreferенційні еквівалентні терміни;
- 3) **ВРШ** посилання на вершинні терміни, якщо це потрібно;
- 4) **Ш** посилання на ширші терміни;
- 5) **В** посилання на вужчі терміни;
- 6) **А** посилання на асоціативні терміни.

9.2.2 Приклад такої форми відтворення наведений на рисунку 1. Очевидно, що побудувати і виготовити тезаурус такого типу легше, ніж інші типи тезаурусів, однак слід мати на увазі, що навряд користувач абеткового тезауруса зможе одразу оглянути ширші та вужчі терміни, які разом утворюють ієрархію. Абеткове відтворення може бути доповнене додатковою інформацією про відношення, щоб вказати, наприклад, вершинний термін тієї ієрархії, до якої належить конкретне поняття (за допомогою скорочення **ВРШ**).

Приклад

ПІДВОДНІ КАМЕРИ
ВРШ ОПТИЧНЕ ОБЛАДНАННЯ
Ш КАМЕРИ
В ПІДВОДНІ КІНОКАМЕРИ
А ПІРНАННЯ

[UNDERWATER CAMERAS
 TT OPTICAL EQUIPMENT
 BT CAMERAS
 NT UNDERWATER CINE CAMERAS
 RT DIVING]

9.2.3 Може бути корисним зазначити більш ніж один рівень субординації і/або суперординації, використовуючи такі скорочення:

Ш1 = Ширший термін на першому (тобто наступному) рівні суперординації.

Ш2 = Ширший термін на другому (тобто вищому) рівні суперординації.

В1 = Вужчий термін на першому (тобто наступному) рівні субординації.

В2 = Вужчий термін на другому (тобто нижчому) рівні субординації.

Це може також зазначатися різними рівнями відступу.

9.3 Систематичне відтворення

9.3.1 Частина систематичного відтворення

9.3.1.1 Тезаурус, у якому терміни організовані систематично, має складатися з двох частин:

а) категорії або ієрархії термінів, упорядковані згідно з їхнім змістом та логічними взаємовідношеннями;

б) абетковий покажчик, який відсилає користувача до відповідної частини (або частин) систематичного розділу.

Зв'язок між цими двома розділами забезпечується системою адрес. Адресний код приписується в систематичному розділі кожному з преференційних термінів, і цей код функціонує в абетковому покажчику як посилання. Ці коди повинні мати очевидні файлувальні (реєстраційні) значення. Вони можуть складатися просто з поточних номерів (як у прикладах на рисунках 2a і 2b) або ж можуть становити систему ієрархічно вираженої нотації (системи позначення).

9.3.1.2 У разі такого типу відтворення систематичний розділ часто розглядається як основна частина тезауруса, тобто як частина, що містить у собі основну визначальну та реляційну інформацію, а абетковий покажчик у цьому разі виконує роль допоміжного і другорядного компонента. Однак такого погляду дотримуються не у всіх випадках, і тезауруси суттєво розрізняються залежно від їхніх підходів до відносної важливості та функцій цих двох розділів, а також від впорядкування та різновидів реляційної інформації, що зберігається кожним із них. У абетковому розділі терміни часто супроводжуються певним рівнем реляційної та іншої інформації, отже можна вважати, що обидві ці частини мають однаковий статус.

Типові макети показано на рисунку 2a (систематичний розділ) і 2b (абетковий покажчик). Головна увага приділяється таким особливостям:

а) у систематичному розділі (рисунок 2a) містяться обмежувальні примітки і посилання на еквівалентні або асоціативні терміни. Явні посилання на ширший та вужчий терміни до кожного терміна не додаються, оскільки ці відношення в достатній мірі зазначаються позицією кожного терміна в ієрархії, а також його рівнем відступу. Крім того наводяться такі особливості:

1) асоціативні терміни супроводжуються адресними кодами, що вказують на їхні позиції в інших ієрархіях;

2) іноді вставляють вузлові мітки (наприклад, **За носієм [By medium]**), щоб вказати, на підставі чого поділяється категорія (див. також 9.3.3);

б) в абетковому розділі (рисунок 2b) також містяться обмежувальні примітки та взаємні посилання на синоніми та асоціативні терміни. У цьому прикладі відсутні явні посилання на ширші та вужчі терміни, але ці ієрархічні відношення можуть бути вказані в абетковому розділі.

ВИДОВІ КАМЕРИ

ОП Камери з фокусуванням через лінзу та діапазоном рухів площини лінзи відносно площини плівки

С Наземні камери

Ш КАМЕРИ НЕРУХОМОГО ЗОБРАЖЕННЯ

МІКРОСКОПИ

Ш ОПТИЧНЕ ОБЛАДНАННЯ

МІНІАТЮРНІ КАМЕРИ

Ш КАМЕРИ НЕРУХОМОГО ЗОБРАЖЕННЯ

В КАМЕРИ 35 мм

ДВОЛІНЗОВІ ДЗЕРКАЛЬНІ КАМЕРИ

Ш ДЗЕРКАЛЬНІ КАМЕРИ

наземні камери **ДИВ** ВИДОВІ КАМЕРИ

ОДНОЛІНЗОВІ ДЗЕРКАЛЬНІ КАМЕРИ

Ш КАМЕРИ

ДЗЕРКАЛЬНІ КАМЕРИ

Ш КАМЕРИ НЕРУХОМОГО ЗОБРАЖЕННЯ

В ДВОЛІНЗОВІ ДЗЕРКАЛЬНІ КАМЕРИ

ОДНОЛІНЗОВІ ДЗЕРКАЛЬНІ КАМЕРИ

ОПТИЧНЕ ОБЛАДНАННЯ

В КАМЕРИ

МІКРОСКОПИ

КАМЕРИ

Ш ОПТИЧНЕ ОБЛАДНАННЯ

В КАМЕРИ НЕРУХОМОГО ЗОБРАЖЕННЯ

КАМЕРИ РУХОМОГО ЗОБРАЖЕННЯ

ПІДВОДНІ КАМЕРИ

СТЕРЕОКАМЕРИ

А ФОТОГРАФІЯ

ПІДВОДНІ КАМЕРИ

Ш КАМЕРИ

В ПІДВОДНІ КІНОКАМЕРИ

А ПІРНАННЯ

ПІДВОДНІ КІНОКАМЕРИ

Ш КІНОКАМЕРИ

ПІДВОДНІ КАМЕРИ

КАМЕРИ 35 мм

Ш МІНІАТЮРНІ КАМЕРИ

ПІРНАННЯ

А ПІДВОДНІ КАМЕРИ

КАМЕРИ МИТТЄВОГО ЗОБРАЖЕННЯ

ОП Камери, які одразу видають готовий друк

Ш КАМЕРИ НЕРУХОМОГО ЗОБРАЖЕННЯ

СТЕРЕОКАМЕРИ

Ш КАМЕРИ

КАМЕРИ НЕРУХОМОГО ЗОБРАЖЕННЯ

Ш КАМЕРИ

В ВИДОВІ КАМЕРИ

ДЗЕРКАЛЬНІ КАМЕРИ

КАМЕРИ МИТТЄВОГО ЗОБРАЖЕННЯ

МІНІАТЮРНІ КАМЕРИ

ТЕЛЕБАЧЕННЯ

А ТЕЛЕВІЗІЙНІ КАМЕРИ

ТЕЛЕВІЗІЙНІ КАМЕРИ

ОП Камери для одночасного

передавання та відеозапису

Ш КАМЕРИ РУХОМОГО ЗОБРАЖЕННЯ

А ТЕЛЕБАЧЕННЯ

КАМЕРИ РУХОМОГО ЗОБРАЖЕННЯ

Ш КАМЕРИ

В КІНОКАМЕРИ

ТЕЛЕВІЗІЙНІ КАМЕРИ

ФОТОГРАФІЯ

Ш КАМЕРИ

КІНО

А КІНОКАМЕРИ

КІНОКАМЕРИ

Ш КАМЕРИ РУХОМОГО ЗОБРАЖЕННЯ

В ПІДВОДНІ КАМЕРИ

А КІНО

[35 mm CAMERAS	REFLEX CAMERAS
BT MINIATURE CAMERAS	BT STILL CAMERAS
CAMERAS	NT SINGLE LENS REFLEX CAMERAS
BT OPTICAL EQUIPMENT	TWIN LENS REFLEX CAMERAS
NT MOVING PICTURE CAMERAS	SINGLE LENS REFLEX CAMERAS
STEREO CAMERAS	BT REFLEX CAMERAS
STILL CAMERAS	STEREO CAMERAS
UNDERWATER CAMERAS	BT CAMERAS
RT PHOTOGRAPHY	STILL CAMERAS
CINE CAMERAS	BT CAMERAS
BT MOVING PICTURE CAMERAS	NT INSTANT PICTURE CAMERAS
UNDERWATER CINE CAMERAS	MINIATURE CAMERAS
RT CINEMA	REFLEX CAMERAS
CINEMA	VIEW CAMERAS
RT CINE CAMERAS	TELEVISION
DIVING	RT TELEVISION CAMERAS
RT UNDERWATER CAMERAS	TELEVISION CAMERAS
INSTANT PICTURE CAMERAS	SN Cameras for both broadcasting and
SN Cameras which produce a finished print	videotape recording
directly	BT MOVING PICTURE CAMERAS
BT STILL CAMERAS	RT TELEVISION
Land cameras	USE VIEW CAMERAS
MICROSCOPES	TWIN LENS REFLEX CAMERAS
BT OPTICAL EQUIPMENT	BT REFLEX CAMERAS
MINIATURE CAMERAS	UNDERWATER CAMERAS
BT STILL CAMERAS	BT CAMERAS
NT 35 mm CAMERAS	NT UNDERWATER CINE CAMERAS
MOVING PICTURE CAMERAS	RT DIVING
BT CAMERAS	UNDERWATER CINE CAMERAS
NT CINE CAMERAS	BT CINE CAMERAS
TELEVISION CAMERAS	UNDERWATER CAMERAS
OPTICAL EQUIPMENT	VIEW CAMERAS
NT CAMERAS	SN Cameras with through-the-lens focusing
MICROSCOPES	and a range of movements of the lens
PHOTOGRAPHY	plane relative to the film plane
RT CAMERAS	UF land cameras
	BT STILL CAMERAS]

Примітка. Не ставилося за мету збирання та впорядкування усіх релевантних термінів даної галузі; наведені тут терміни були вибрані передусім з метою демонстрації особливостей тезаурусів, що їх було розглянуто у попередніх розділах, наприклад, трактування обмежувальних приміток, синонімів, ширших та вужчих термінів тощо.

Рисунок 1 — Абеткове відтворення

ДСТУ 4032-2001

301 ОПТИЧНЕ ОБЛАДНАННЯ

302 КАМЕРИ
А ФОТОГРАФІЯ 824

303 КАМЕРИ РУХОМОГО ЗОБРАЖЕННЯ
За носієм

304 КІНОКАМЕРИ
А КІНО 895

305 ПІДВОДНІ КІНОКАМЕРИ

306 ТЕЛЕВІЗІЙНІ КАМЕРИ
А ТЕЛЕБАЧЕННЯ 897

307 СТЕРЕОКАМЕРИ

308 КАМЕРИ НЕРУХОМОГО ЗОБРАЖЕННЯ

309 КАМЕРИ МИТТЄВОГО ЗОБРАЖЕННЯ,
ОП Камери, що одразу видають готовий друк

310 МІНІАТЮРНІ КАМЕРИ

311 КАМЕРИ 35 мм

312 ДЗЕРКАЛЬНІ КАМЕРИ

313 ОДНОЛІНЗОВІ ДЗЕРКАЛЬНІ КАМЕРИ

314 ДВОЛІНЗОВІ ДЗЕРКАЛЬНІ КАМЕРИ

315 ВИДОВІ КАМЕРИ
ОП Камери з фокусуванням через лінзу та діапазоном рухів площини лінзи
відносно площини плівки
С наземні камери

316 ПІДВОДНІ КАМЕРИ
А ПІРНАННЯ 931

317 ПІДВОДНІ КІНОКАМЕРИ

318 МІКРОСКОПИ

- [301 OPTICAL EQUIPMENT
- 302 CAMERAS
 - RT PHOTOGRAPHY 824
- 303 MOVING PICTURE CAMERAS
 - By medium
- 304 CINE CAMERAS
 - RT CINEMA 895
- 305 UNDERWATER CINE CAMERAS
- 306 TELEVISION CAMERAS
 - RT TELEVISION 897
- 307 STEREO CAMERAS
- 308 STILL CAMERAS
- 309 INSTANT PICTURE CAMERAS
 - SN Cameras which produce a finished print directly
- 310 MINIATURE CAMERAS
- 311 35 mm CAMERAS
- 312 REFLEX CAMERAS
- 313 SINGLE LENS REFLEX CAMERAS
- 314 TWIN LENS REFLEX CAMERAS
- 315 VIEW CAMERAS
 - SN Cameras with through-the-lens focusing and a range of movements of the lens plane relative to the film plane
 - UF land cameras
- 316 UNDERWATER CAMERAS
 - RT DIVING 931
- 317 UNDERWATER CINE CAMERAS
- 318 MICROSCOPES]

Рисунок 2а — Систематичне відтворення

ДСТУ 4032–2001

ВИДОВІ КАМЕРИ	315
ОП Камери з фокусуванням через лінзу та діапазоном рухів площини лінзи відносно площини плівки	
С наземні камери	
ДВОЛІНЗОВІ ДЗЕРКАЛЬНІ КАМЕРИ	314
ДЗЕРКАЛЬНІ КАМЕРИ	312
КАМЕРИ	302
А ФОТОГРАФІЯ	824
КАМЕРИ 35 мм	311
КАМЕРИ МИТТЄВОГО ЗОБРАЖЕННЯ	309
ОП Камери, які одразу видають готовий друк	
КАМЕРИ НЕРУХОМОГО ЗОБРАЖЕННЯ	308
КАМЕРИ РУХОМОГО ЗОБРАЖЕННЯ	303
КІНО	895
А КІНОКАМЕРИ	304
КІНОКАМЕРИ	304
А КІНО	895
МІКРОСКОПИ	318
МІНІАТЮРНІ КАМЕРИ	310
наземні камери	ДИВ ВИДОВІ КАМЕРИ
	315
ОДНОЛІНЗОВІ ДЗЕРКАЛЬНІ КАМЕРИ	313
ОПТИЧНЕ ОБЛАДНАННЯ	301
ПІДВОДНІ КАМЕРИ	316
А ПІРНАННЯ	931
ПІДВОДНІ КІНОКАМЕРИ	305; 317
ПІРНАННЯ	931
А ПІДВОДНІ КАМЕРИ	316
СТЕРЕОКАМЕРИ	307
ТЕЛЕБАЧЕННЯ	897
А ТЕЛЕВІЗІЙНІ КАМЕРИ	306
ТЕЛЕВІЗІЙНІ КАМЕРИ	305
А ТЕЛЕБАЧЕННЯ	897
ФОТОГРАФІЯ	824
А КАМЕРИ	302

[35 mm CAMERAS	311
CAMERAS	302
RT PHOTOGRAPHY	824
CINE CAMERAS	304
RT CINEMA	895
CINEMA	895
RT CINE CAMERAS	304
DIVING	931
RT UNDERWATER CAMERAS	316
INSTANT PICTURE CAMERAS	309
SN Cameras which produce a finished print directly	
land cameras USE VIEW CAMERAS	315
MICROSCOPES	318
MINIATURE CAMERAS	310
MOVING PICTURE CAMERAS	303
OPTICAL EQUIPMENT	301
PHOTOGRAPHY	824
RT CAMERAS	302
REFLEX CAMERAS	312
SINGLE REFLEX CAMERAS	313
STEREO CAMERAS	307
STILL CAMERAS	308
TELEVISION	897
RT TELEVISION CAMERAS	306
TELEVISION CAMERAS	306
RT TELEVISION	897
TWIN LENS REFLEX CAMERAS	314
UNDERWATER CAMERAS	316
RT DIVING	931
UNDERWATER CINE CAMERAS	305; 317
VIEW CAMERAS	315
SN Cameras with through-the lens focusing and a range of movements of the lens plane relative to the film plane	
UF land cameras	302]

Рисунок 2b — Абетковий покажчик до систематичного відтворення

9.3.2 Первинна організація систематичного тезауруса

9.3.2.1 Загальні міркування

У процесі впорядкування термінів у ієрархії або категорії в систематичному розділі укладачі повинні враховувати не тільки відношення між термінами, описані у 8.2–8.4, але також і відношення між самими ієрархіями або категоріями. Фактично необхідно накласти загальну структуру чи макрокласифікацію на систематичний розділ, щоб гарантувати, що всі подібні поняття будуть разом, а всі неспоріднені поняття будуть відокремленими для зручності користувача. Для первинної організації систематичного тезауруса можуть бути прийняті два загальні підходи:

- a) впорядкування за галузями чи дисциплінами;
- b) фасетна організація.

Ці підходи розглядаються окремо у 9.3.2.2 та 9.3.2.3, де буде показано, що кожен з них має свої переваги та недоліки. На практиці ці прийоми часто поєднуються: так, спочатку організують тезаурус за галузями, а потім вводять фасети як основу організування понять в межах даної галузі. Цей комбінований підхід розглядається у 9.3.2.4.

9.3.2.2 Організація за галузями

Цей підхід по суті є подібний до підходу, що його використовує укладач бібліотечної класифікації, який починає з упорядкування універсуму предметів за основними класами чи дисциплінами. Коли цей підхід застосовується до тезауруса, то категорії понять спочатку групуються таким чином, щоб віддзеркалити найрізноманітніші галузі інтересів користувачів тезауруса. Цей прийом є цілком прийнятним у тезаурусі, що охоплює декілька різних дисциплін. Він дозволить зосередити разом терміни, які стосуються даної предметної галузі, наприклад "мистецтва" ["art"], і відокремити їх від термінів, пов'язаних з іншими галузями інтересів, наприклад, "економікою" ["economics"] чи "фізикою" ["physics"]. Цей підхід може також бути застосований до тезауруса, жорстко обмеженого однією галуззю. Тезаурус, присвячений, приміром, "медицині" ["medicine"] і спочатку поділений на підгалузі "пошкодження" ["injuries"], "хвороби" ["diseases"], "лікування" ["treatments"] тощо, може також включати ряд термінів з інших дисциплін, наприклад "управління" ["management"], "юриспруденція" ["law"], "оброблення даних" ["data processing"], які будуть відокремлені від медичних термінів. Хоча цей підхід і забезпечує упорядкованість понять за групами, які в основному відповідають способу мислення користувачів тезауруса, у нього є також і неусувний недолік. Дане поняття у різних тезаурусах може бути віднесено до різних категорій залежно від того, як вони згруповані в межах конкретної галузі. Це може викликати проблеми під час обміну інформацією між різними центрами документації. Значний перегляд може стати потрібним і у випадках, коли відбуваються зміни на межах предметних галузей або у разі виникнення нових дисциплін.

9.3.2.3 Фасетна організація

Поняття фасета є більш абстрактним порівняно з поняттям предметної галузі, і впорядкування за фасетами вимагає від укладача тезауруса більш чіткого мислення. У разі застосування цього прийому, терміни упорядковуються за класами чи множинами відповідно до базових різновидів понять, які вони представляють, без попереднього врахування предметної галузі або галузей, з якими звичайно прийнято пов'язувати дане поняття. З цією метою поняття повинні звичайно розрізнятися на вищому рівні задавання, ніж це робиться в окреслених класах понятійних типів, наведених у 6.1.1. Конкретні речі могли б, наприклад, поділятися на дві головні категорії, а саме: "речі природного походження" ["naturally occurring things"] і "речі штучного походження" ["artificial things"]; останні, в свою чергу, могли б поділятися на "продукти" ["products"], "знаряддя" ["tools"] тощо залежно від предметної галузі. Дії часто підподіляються на "операції" ["operations"] (тобто перехідні дії, виконувані над речами) і "процеси" ["processes"] (вони звичайно можуть розглядатися як неперехідні дії, ініційовані самими речами, або ж такі, що відбуваються з ними).

Організація термінів за фасетами дає певні переваги:

- a) якщо дане поняття переноситься з галузі, з якою воно звичайно асоціюється, в іншу, то необхідність у значному ревізуванні, можливо, не виникне;
- b) можна очікувати вищого рівня узгодженості між різними центрами документації.

Необхідно, однак, вказати на недоліки фасетної організації:

- a) упорядкування за фасетами може призводити до розсіювання понять, звичайно пов'язаних з даною предметною галуззю чи дисципліною;

б) основа класифікації, на якій побудовано тезаурус, стає загалом менш самоочевидною як для індексаторів, так і для користувачів.

9.3.2.4 Комбінований підхід

На практиці різні підходи, описані в 9.3.2.2 і 9.3.2.3, часто поєднуються, наприклад, якщо тезаурус, спочатку впорядкований за предметними галузями, потім підподіляється за фасетами.

Приклад

Така предметна галузь, як "освіта" ["education"] може бути поділена на фасети, що представляють такі базові категорії: **операції [operations]** (наприклад, "викладання" ["teaching"]), **процеси [processes]** (наприклад, "вивчення" ["learning"]) і **діячі [agents]** (наприклад, "вчителі" ["teachers"]).

9.3.3 Вузлові мітки

До структур систематичного тезауруса можуть вставлятися два типи вузлових міток, кожна з яких виконує свою функцію:

а) мітки, що виконують функцію фасетних індикаторів, які вказують на логічну основу, за якою упорядкована ієрархія, причому терміни, розташовані по обидва боки вузлової мітки, стосуються понять того самого базового типу;

Приклад

ЛІТАЛЬНІ АПАРАТИ

За корисним вантажем

ВАНТАЖНІ ЛІТАЛЬНІ АПАРАТИ

ПАСАЖИРСЬКІ ЛІТАЛЬНІ АПАРАТИ

За користувачем

ЦИВІЛЬНІ ЛІТАЛЬНІ АПАРАТИ

ВІЙСЬКОВІ ЛІТАЛЬНІ АПАРАТИ

[AIRCRAFT

By payload

FREIGHT AIRCRAFT

PASSENGER AIRCRAFT

By user

CIVIL AIRCRAFT

MILITARY AIRCRAFT]

У цьому прикладі **За корисним вантажем [By payload]** і **За користувачем [By user]** функціують як вузлові мітки. Вони вводять терміни, вужчі, ніж клас, що передує вузловій мітці;

б) мітки, що використовують для введення понять різних типів і забезпечують їхнє розташування, для зручності користувачів, під тим(и) поняттям(и), з яким(и) вони звичайно асоціюються;

Приклад

КНИГИ

Операції

ОПРАВЛЯННЯ

ДРУКУВАННЯ

тощо

[BOOKS

Operations

BINDING

PRINTING

etc.]

Тут **Операції [Operations]** є вузловою міткою. У подібних випадках очевидно "ширший" термін, наприклад, "книги" ["books"] слугує лише для зведення пов'язаних понять, що вводяться вузловою міткою. В алфавітному розділі ці терміни будуть зазначені як асоціативні терміни (А), а не як ширші чи вужчі терміни (Ш/В).

Приклад

КНИГИ		КНИГИ
А ОПРАВЛЯННЯ	а НЕ	В ОПРАВЛЯННЯ
ОПРАВЛЯННЯ		ОПРАВЛЯННЯ
А КНИГИ		В КНИГИ
[BOOKS		BOOKS
RT BINDING	but NOT	NT BINDING
BINDING		BINDING
RT BOOKS		NT BOOKS]

9.3.4 Поліієрархічні відношення (див. також 8.3.7)

9.3.4.1 Стандартне трактування поліієрархічних термінів показано на рисунках 2a і 2b, де термін "ПІДВОДНІ КІНОКАМЕРИ" ["UNDERWATER CINE CAMERAS"] належить до двох класів "304 КІНОКАМЕРИ" ["304 CINE CAMERAS"] та "316 ПІДВОДНІ КАМЕРИ" ["316 UNDERWATER CAMERAS"] і тому з'являється в двох позиціях у систематичному розділі. Потім обидві адреси в алфавітному розділі приписуються поліієрархічному терміну.

9.3.4.2 Інший підхід може бути прийнятий за таких обставин:

- a) обсяг систематичного розділу є суворо обмеженим;
 - b) поліієрархічний термін потребує для свого розміщення розширеної статті. Наприклад, він може супроводжуватися довгою обмежувальною приміткою і/або кількома неперференційними синонімами, вужчими та асоціативними термінами.
- Потім може бути прийняте рішення надрукувати повну статтю тільки під одним з ширших термінів, до яких логічно належить поліієрархічний термін, та дати посилання до цієї статті не тільки з алфавітного розділу, а також (шляхом додавання **В**) від кожного з інших ширших термінів систематичного розділу. Примітка кожного з цих ширших термінів має бути приєднана (шляхом додавання **Ш**) до всієї статті.

Приклад

(якщо прийняти, що "ПІДВОДНІ КІНОКАМЕРИ" ["UNDERWATER CINE CAMERAS"] потребують розширеної статті в позиції 317):

304	КІНОКАМЕРИ Додатковий В ПІДВОДНІ КІНОКАМЕРИ 317 А КІНО 895
316	ПІДВОДНІ КАМЕРИ
317	ПІДВОДНІ КІНОКАМЕРИ Додатковий Ш КІНОКАМЕРИ 304
[304	CINE CAMERAS Extra NT UNDERWATER CINE CAMERAS 317 RT CINEMA 895
316	UNDERWATER CAMERAS
317	UNDERWATER CINE CAMERAS Extra NT CINE CAMERAS 304]

9.4 Графічне відтворення

9.4.1 У цьому типі відтворення терміни індексування та їхні взаємовідношення наводяться у формі двовимірного рисунка, що дозволяє індексатору чи користувачеві оглянути діапазон взаємопов'язаних термінів. У виданих тезаурусах можна знайти різноманітні види графічного відтворення, але виділяють два основні типи:

- a) деревоподібні структури;
- b) напрямлені графи.

9.4.2 Тезаурус, що включає графічне відтворення, складається з двох частин:

a) графічне відтворення:

Воно звичайно обмежується лише преференційними термінами, оскільки цей формат погано пристосований для обмежувальних приміток, синонімів тощо. Основне відтворення ідентифікується позначкою, наприклад, поточним номером або елементом ієрархічно виразної нотації. Немає необхідності приписувати ці позначки окремим термінам, хоча позиція терміна на рисунку може бути вказана за допомогою ґраткової системи, яка описується нижче. Позначки, що використовуються для ідентифікації відтворень, функціують також і як адреси в абетковому покажчику;

b) абетковий покажчик:

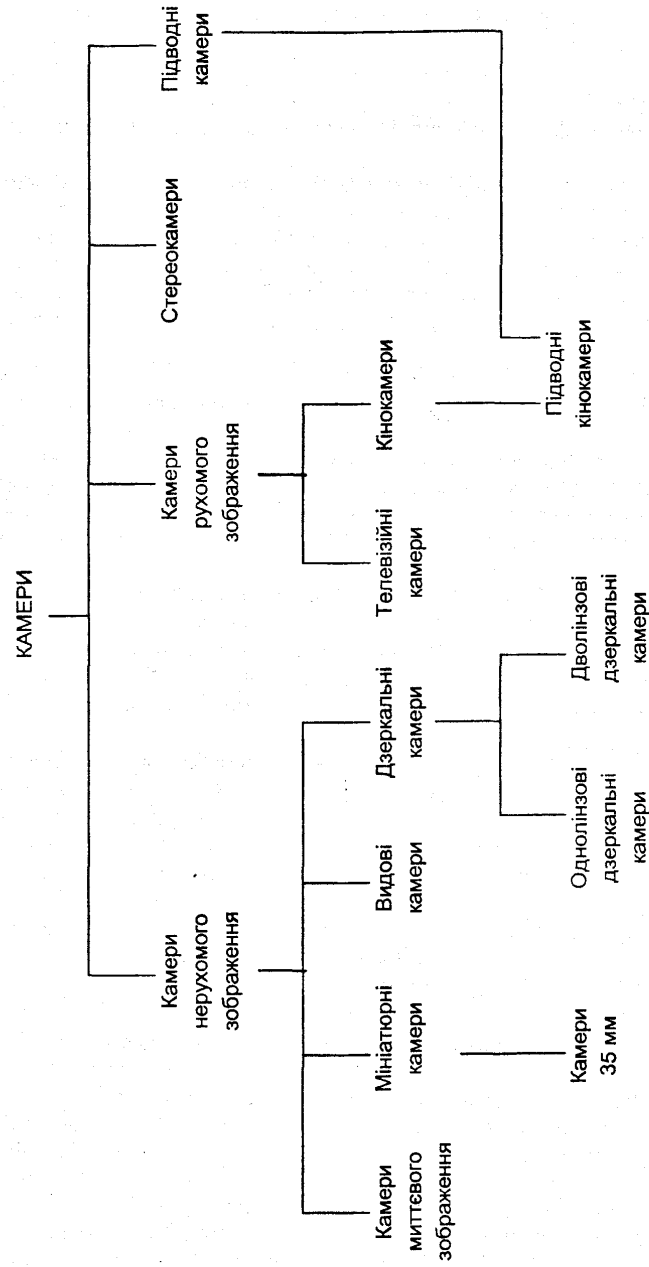
У ньому міститься повний діапазон обмежувальних приміток та взаємних посилань між преференційними та непреференційними термінами, до нього також можуть входити посилання на ширші, вужчі та асоціативні терміни. Покажчики, використовувані як приклади (див. рисунки 3b і 4b), розрізняються за ступенем, у якому вони посилаються на ширші та вужчі терміни:

- 1) в покажчику до деревоподібної структури (рисунок 3b) не вказують ієрархічні відношення;
- 2) покажчик до напрямленого графа (рисунок 4b) містить не тільки обмежувальні примітки, але також посилання на ширші та вужчі терміни.

У випадках, коли абетковий розділ містить більшу частку означувальної та реляційної інформації, він функціює як основна частина тезауруса. Він може бути таким же повним, як і абетковий тезаурус, описаний у 9.2, і в цьому випадку графічне відтворення може розглядатися як допоміжне. У тезаурусах, які охоплюють спеціальні предметні галузі, графічні відтворення часто обмежуються термінами з головних предметів, тоді як повний список термінів наводять в абетковому розділі.

9.4.3 Деревоподібну структуру показано на рисунку 3a. Найширший термін, що знаходиться на вершині діаграми — це "камери" ["cameras"], а вужчі терміни займають підпорядковані позиції, ієрархічні відношення позначаються з'єднувальними лініями. Цей різновид відображення є найбільш ефективним у випадках, коли формат є достатньо простим. Тому обмежувальні примітки, синоніми та асоціативні терміни виключаються з деревоподібної діаграми і замість цього приписуються до абеткового розділу. Все дерево ідентифікується позначкою E417, яка додається як адреса до кожного терміна в абетковому розділі, наведеному на рисунку 3b. В абетковому розділі також містяться терміни, які належать до інших (не наведених тут) дерев, наприклад, "телебачення" ["television"] належить структурі, поміченій позначкою R685.

9.4.4 Направлений граф наведено на рисунку 4a, де найширший термін "камери" ["cameras"] посідає відносно центральну позицію і виділений друкарським способом. Вужчі терміни надруковано в межах ґратки на інших позиціях, а рівні субординації вказані з'єднувальними лініями та відносною відстанню підпорядкованого терміна від найширшого терміна. Асоціативні терміни, кожний з яких супроводжується адресою, яка вказує на мережу, в якій він зустрічається, надруковані поза межами основної ґратки, а їхні зв'язки показано пунктирними лініями. Все відтворення в цілому ідентифікується позначкою E417, яка утворює частину адреси кожного терміна в абетковому розділі, наведеному на рисунку 4b. Крім того, позиція кожного окремого терміна на рисунку ідентифікується через посилання на ґраткову систему, і ці ґраткові посилання також друкуються в абетковому розділі. У цьому прикладі абетковий розділ містить повний діапазон означувальної та реляційної інформації і є повноцінним абетковим тезаурусом.

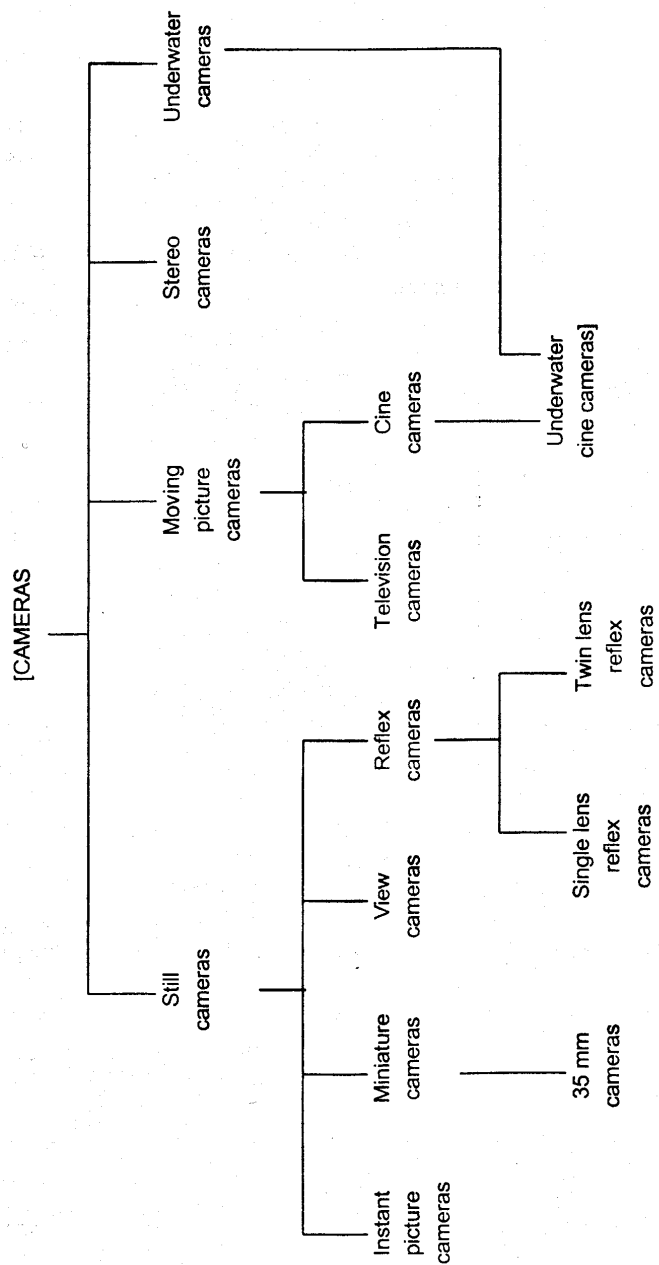

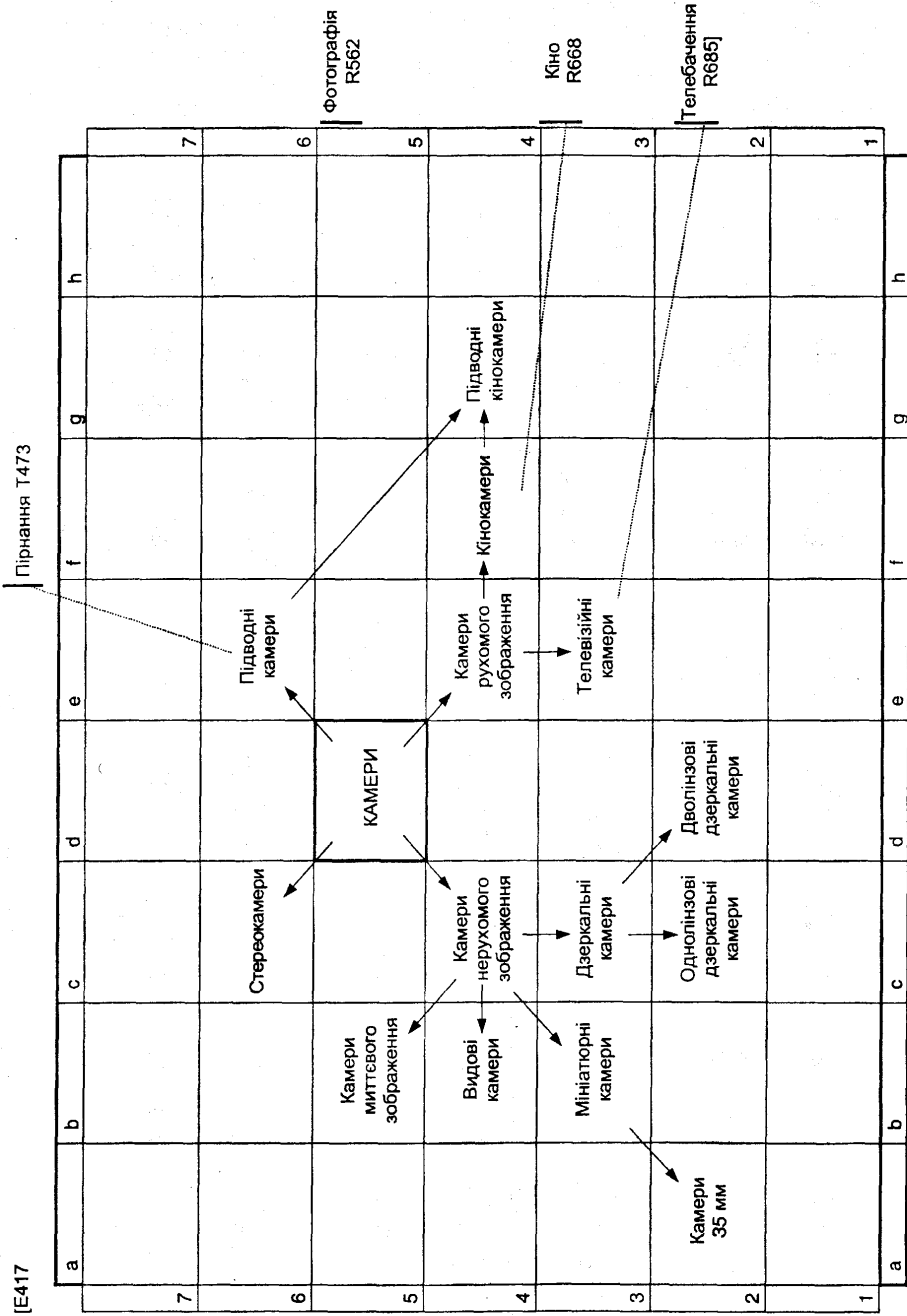
Рисунок 3а — Деревоподібна структура

ДСТУ 4032–2001

ВИДОВІ КАМЕРИ	E417
ОП Камери з фокусуванням через лінзу та діапазоном рухів площини лінзи відносно площини плівки	
С наземні камери	
ДВОЛІНЗОВІ ДЗЕРКАЛЬНІ КАМЕРИ	E417
ДЗЕРКАЛЬНІ КАМЕРИ	E417
КАМЕРИ	E417
А ФОТОГРАФІЯ	R562
КАМЕРИ 35 мм	E417
КАМЕРИ МИТТЄВОГО ЗОБРАЖЕННЯ	E417
ОП Камери, які одразу видають готовий друк	
КАМЕРИ НЕРУХОМОГО ЗОБРАЖЕННЯ	E417
КАМЕРИ РУХОМОГО ЗОБРАЖЕННЯ	E417
КІНО	R688
А КІНОКАМЕРИ	E417
КІНОКАМЕРИ	E417
А КІНО	R688
МІНІАТЮРНІ КАМЕРИ	E417
наземні камери ДИВ ВИДОВІ КАМЕРИ	
ОДНОЛІНЗОВІ ДЗЕРКАЛЬНІ КАМЕРИ	E417
ПІДВОДНІ КАМЕРИ	E417
А ПІРНАННЯ	T473
ПІДВОДНІ КІНОКАМЕРИ	E417
ПІРНАННЯ	T473
А ПІДВОДНІ КАМЕРИ	E417
СТЕРЕОКАМЕРИ	E417
ТЕЛЕБАЧЕННЯ	R685
А ТЕЛЕВІЗІЙНІ КАМЕРИ	E417
ТЕЛЕВІЗІЙНІ КАМЕРИ	E417
А ТЕЛЕБАЧЕННЯ	R685
ФОТОГРАФІЯ	R562
А КАМЕРИ	E417

[35 mm CAMERAS	E417
CAMERAS	E417
RT PHOTOGRAPHY	R562
CINE CAMERAS	E417
RT CINEMA	R688
CINEMA	R688
RT CINE CAMERAS	E417
DIVING	T473
RT UNDERWATER CAMERAS	E417
INSTANT PICTURE CAMERAS	E417
SN Cameras which produce a finished print directly	
land cameras USE VIEW CAMERAS	
MINIATURE CAMERAS	E417
MOVING PICTURE CAMERAS	E417
PHOTOGRAPHY	R562
RT CAMERAS	E417
REFLEX CAMERAS	E417
SINGLE LENS REFLEX CAMERAS	E417
STEREO CAMERAS	E417
STILL CAMERAS	E417
TELEVISION	R685
RT TELEVISION CAMERAS	E417
TELEVISION CAMERAS	E417
RT TELEVISION	R685
TWIN LENS REFLEX CAMERAS	E417
UNDERWATER CAMERAS	E417
RT DIVING	T473
UNDERWATER CINE CAMERAS	E417
VIEW CAMERAS	E417
SN Cameras with through-the lens focusing and a range of movements of the lens plane relative to the film plane	
UF land cameras]	

ДСТУ 4032-2001

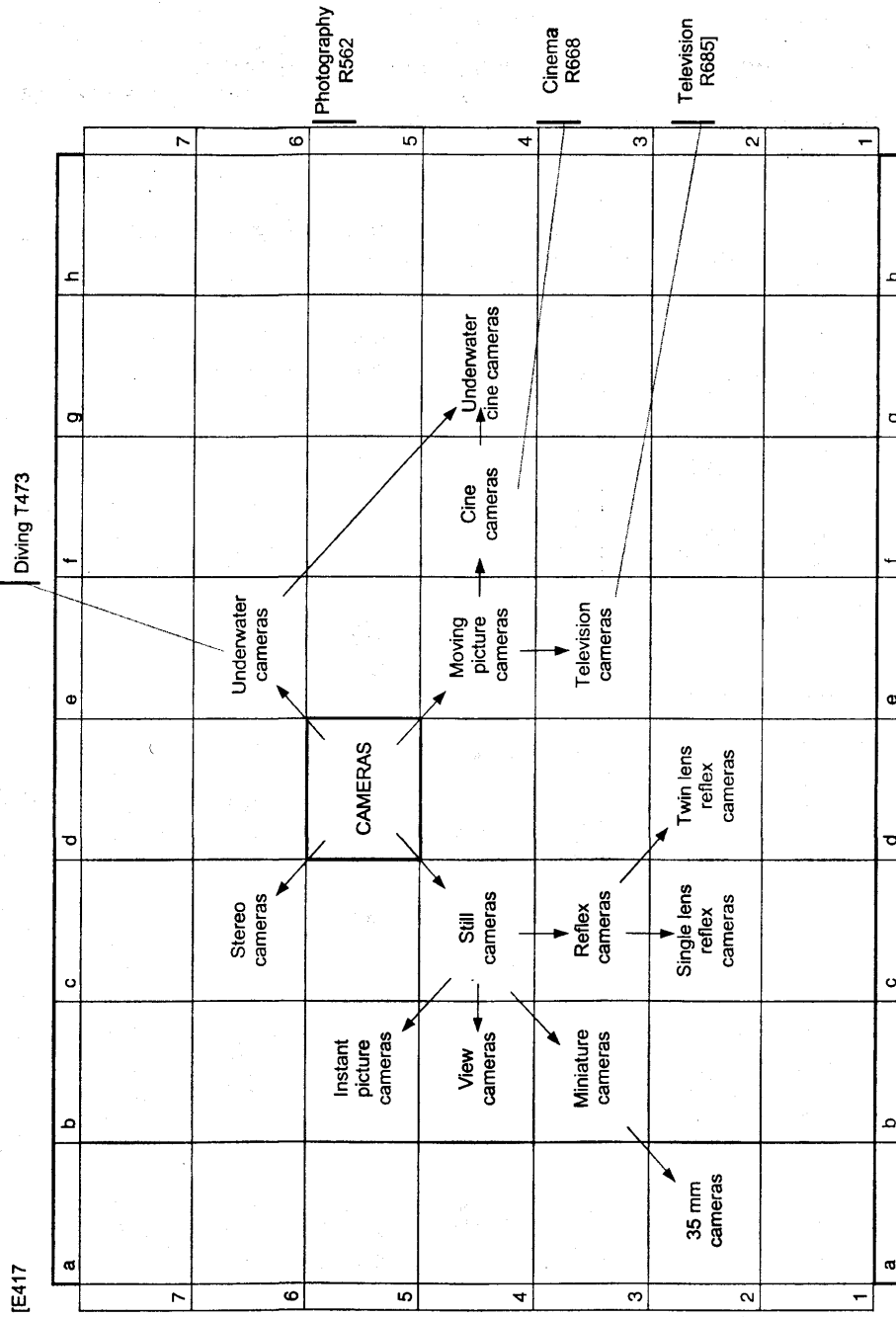

Рисунок 4а — Направлений граф

ДСТУ 4032–2001

ВИДОВІ КАМЕРИ E417.b4

ОП Камери з фокусуванням через лінзу та діапазоном рухів площини лінзи відносно площини плівки

С Наземні камери

Ш КАМЕРИ НЕРУХОМОГО ЗОБРАЖЕННЯ

ДВОЛІНЗОВІ ДЗЕРКАЛЬНІ КАМЕРИ E417.d2

Ш ДЗЕРКАЛЬНІ КАМЕРИ

ДЗЕРКАЛЬНІ КАМЕРИ E417.c3

Ш КАМЕРИ НЕРУХОМОГО ЗОБРАЖЕННЯ

В ДВОЛІНЗОВІ ДЗЕРКАЛЬНІ КАМЕРИ

ОДНОЛІНЗОВІ ДЗЕРКАЛЬНІ КАМЕРИ

КАМЕРИ E417.d5

В КАМЕРИ НЕРУХОМОГО ЗОБРАЖЕННЯ
КАМЕРИ РУХОМОГО ЗОБРАЖЕННЯ

ПІДВОДНІ КАМЕРИ

СТЕРЕОКАМЕРИ

А ФОТОГРАФІЯ R562

КАМЕРИ 35 мм E417.a2

Ш МІНІАТЮРНІ КАМЕРИ

КАМЕРИ МИТТЄВОГО ЗОБРАЖЕННЯ E417.b5

ОП Камери, які одразу видають готовий друк

Ш КАМЕРИ НЕРУХОМОГО ЗОБРАЖЕННЯ

КАМЕРИ НЕРУХОМОГО ЗОБРАЖЕННЯ E417.c4

Ш КАМЕРИ

В ВИДОВІ КАМЕРИ

ДЗЕРКАЛЬНІ КАМЕРИ

КАМЕРИ МИТТЄВОГО ЗОБРАЖЕННЯ

МІНІАТЮРНІ КАМЕРИ

КАМЕРИ РУХОМОГО ЗОБРАЖЕННЯ E417.e4

Ш КАМЕРИ

В КІНОКАМЕРИ

ТЕЛЕВІЗІЙНІ КАМЕРИ

КІНО R668.d5

А КІНОКАМЕРИ E417

КІНОКАМЕРИ E417.f4

Ш КАМЕРИ РУХОМОГО ЗОБРАЖЕННЯ

В ПІДВОДНІ КАМЕРИ

А КІНО R668

МІНІАТЮРНІ КАМЕРИ E417.b3

Ш КАМЕРИ НЕРУХОМОГО ЗОБРАЖЕННЯ

В КАМЕРИ 35 мм

наземні камери ДИВ ВИДОВІ КАМЕРИ

ОДНОЛІНЗОВІ ДЗЕРКАЛЬНІ КАМЕРИ E417.c2

Ш КАМЕРИ

ПІДВОДНІ КАМЕРИ E417.e6

Ш КАМЕРИ

В ПІДВОДНІ КІНОКАМЕРИ

А ПІРНАННЯ T473

ПІДВОДНІ КІНОКАМЕРИ E417.g4

Ш КІНОКАМЕРИ

ПІДВОДНІ КАМЕРИ

ПІРНАННЯ T473.g5

А ПІДВОДНІ КАМЕРИ

СТЕРЕОКАМЕРИ E417.c6

Ш КАМЕРИ

ТЕЛЕБАЧЕННЯ R685.d5

А ТЕЛЕВІЗІЙНІ КАМЕРИ E417

ТЕЛЕВІЗІЙНІ КАМЕРИ E417.e3

ОП Камери для одночасного передавання та відеозапису

Ш КАМЕРИ РУХОМОГО ЗОБРАЖЕННЯ

А ТЕЛЕБАЧЕННЯ

ФОТОГРАФІЯ R562.d5

Ш КАМЕРИ

- [35 mm CAMERAS E417.a2
BT MINIATURE CAMERAS
- CAMERAS E417.d5
NT MOVING PICTURE CAMERAS
 STEREO CAMERAS
 STILL CAMERAS
 UNDERWATER CAMERAS
RT PHOTOGRAPHY R562
- CINE CAMERAS E417.f4
BT MOVING PICTURE CAMERAS
 UNDERWATER CINE CAMERAS
RT CINEMA R668
- CINEMA R668.d5
RT CINE CAMERAS E417
- DIVING T473.g5
RT UNDERWATER CAMERAS E417
- INSTANT PICTURE CAMERAS E417.b5
SN Cameras which produce a finished print directly
BT STILL CAMERAS
- Land cameras **USE** VIEW CAMERAS
- MINIATURE CAMERAS E417.b3
BT STILL CAMERAS
NT 35 mm CAMERAS
- MOVING PICTURE CAMERAS E417.e4
BT CAMERAS
NT CINE CAMERAS
 TELEVISION CAMERAS
- PHOTOGRAPHY R562.d5
RT CAMERAS E417
- REFLEX CAMERAS E417.c3
BT STILL CAMERAS
NT SINGLE LENS REFLEX CAMERAS
 TWIN LENS REFLEX CAMERAS
- SINGLE LENS REFLEX CAMERAS E417.c2
BT REFLEX CAMERAS
- STEREO CAMERAS E417.c6
BT CAMERAS
- STILL CAMERAS E417.c4
BT CAMERAS
NT INSTANT PICTURE CAMERAS
 MINIATURE CAMERAS
 REFLEX CAMERAS
 VIEW CAMERAS
- TELEVISION R685.d5
RT TELEVISION CAMERAS E417
- TELEVISION CAMERAS E417.e3
SN Cameras for both broadcasting and videotape recording
BT MOVING PICTURE CAMERAS
RT TELEVISION R685
- TWIN LENS REFLEX CAMERAS E417.d2
BT REFLEX CAMERAS
- UNDERWATER CAMERAS E417.e6
BT CAMERAS
NT UNDERWATER CINE CAMERAS
RT DIVING T473
- UNDERWATER CINE CAMERAS E417.g4
BT CINE CAMERAS
 UNDERWATER CAMERAS
- VIEW CAMERAS E417.b4
SN Cameras with through-the-lens focusing and a range of movements of the lens plane relative to the film plane
UF land cameras
BT STILL CAMERAS]

Рисунок 4b — Абетковий покажчик до напрямленого графа

10 АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЩОДО ПОБУДОВИ ТЕЗАУРУСА

10.1 Методи укладання

10.1.1 Форма тезауруса (абетковий список, систематичне відтворення або графічне відтворення), по можливості, повинна бути визначена ще до того, як буде зібрано термінологічний матеріал для його потенційного включення до тезауруса. Тут можливі два початкові підходи до створення тезауруса:

а) дедуктивний метод:

Цей прийом передбачає, що терміни видобуваються з документів на підготовчій стадії індексування, але не робиться жодних спроб ані контролювання словника, ані визначення відношень між термінами, поки не буде зібрано достатньої кількості. Всі терміни потім переглядаються групою фахівців, яка складається переважно з індексаторів та предметних експертів. Вони повинні спочатку ідентифікувати терміни, які представляють найширші категорії, а інші терміни потім поділяються за цими категоріями на основі їхніх логічних відношень, отже категорії встановлюються на основі переходу від ширших термінів до вузких. Контролювання словника повинно застосовуватися на стадії, коли категорії вже встановлено, виходячи із засад, викладених у розділах 5–7;

б) індуктивний метод:

Метод передбачає, що нові терміни попадають до тезауруса одразу після того, як вони зустрілися в документі. Контролювання словника здійснюється з самого початку, але кожний термін, як тільки його допущено в тезаурус, позначається як член однієї чи кількох ширших категорій, побудованих на основі списку (ad hoc) на попередній стадії. Таким чином, тезаурус встановлюється на основі переходу від вузких термінів до ширших. Від самого початку побудова тезауруса вважається неперервною процедурою, і хоча допомога технічних експертів є бажаною, все ж немає необхідності в тому, щоб залучати їх як членів формальної редакційної групи чи комітету.

10.1.2 На практиці на тій чи іншій стадії побудови тезауруса можуть застосовуватися як дедуктивний, так і індуктивний методи. Наприклад, категорії термінів, які спочатку встановлені індуктивно, можуть потім переглядатися з дедуктивного погляду редакційною групою, що складається з індексаторів та спеціалістів. Обидва прийоми є емпіричними, і з самого початку природно виходить з того, що деякі рішення, прийняті на ранніх стадіях укладання, можуть вимагати перегляду з нагромадженням подальшого досвіду. Поповнення мови індексування новими термінами часто робить зрозумілими колишні рішення відносно термінів та їхніх взаємовідношень. Укладачі повинні часто перевіряти терміни та ієрархії, щоб гарантувати, що взаємовідношення між термінами, розкладання складених термінів тощо будуть відповідати загальним, послідовно здійснюваним принципам. Особливо рекомендується звертатися за порадою до експерта, коли виникає проблема вибору між синонімами та варіантними формами термінів.

10.2 Записування термінів

Для кожного терміна, введеного до тезауруса, слід підтримувати окремий запис, наприклад, на картці. Такий запис повинен здійснюватися одразу ж після введення терміна і повинен ідентифікувати джерело надходження терміна (особливо для неологізмів або невідомих термінів), імена консультантів, дату введення, а також посилання на синоніми, ширші, вузкі та асоціативні терміни.

10.3 Верифікація термінів

Перед уведенням терміна до тезауруса, по можливості, слід перевіряти його правильність; укладач повинен також переглянути відношення між кожним новим терміном та іншими термінами ієрархії, до якої він приписується. Терміни-кандидати на включення до тезауруса мають звірятися з такими типами авторитетних джерел:

- а) стандартні традиційні технічні словники та енциклопедії;
- б) існуючі тезауруси;
- в) класифікаційні схеми.

Можна також консультуватися зі спеціалістами з відповідної предметної галузі, особливо з тими, хто знайомий з проблемами індексування та документування.

10.4 Специфічність

Вживання особливо специфічних термінів звичайно повинно обмежуватися центральною частиною охопленої тезаурусом предметної галузі, оскільки надмірне вживання цих термінів у периферійних зонах галузі може призвести до створення незбалансованого тезауруса, який важко оглянути (див. також 8.2.4). В установі, що займається обробленням документів, які охоплюють більше як одну галузь знань, може виявитися доцільним розробити кілька спеціальних тезаурусів, кожен з яких має бути пов'язаним та сумісним із створеним цією ж установою загальним тезаурусом, у якому рівень специфічності є меншим.

10.5 Допущення та вилучення термінів

10.5.1 Терміни та їхні відношення повинні в основному віддзеркалювати способи використання мови спеціалістами предметної галузі, що її охоплює тезаурус. Якщо загальноживаний термін розкладається на компоненти, виходячи з міркувань логічної цілісності (див. 7.3), то слід дати посилання від нерозкладеної, але неpreferенційної форми даного терміна.

10.5.2 В процесі встановлення ієрархій, особливо на початкових стадіях застосування індуктивного підходу, терміни, які раніше не використовувалися в індексуванні, часто допускаються до тезауруса на підставі того, що вони можуть забезпечити корисні точки доступу (наприклад, як ширші терміни), і вони також можуть згодом набути статус повноправного preferенційного терміна. Ці терміни помічають спеціальною позначкою або словосполученням на зразок "раніше не використовуваний" у файлі термінів; у випадку використання такого терміна з метою індексування документа відповідна позначка чи словосполучення вилучається.

10.5.3 Надчастотні терміни, а також терміни, котрі, як засвідчує досвід, вживаються дуже рідко, повинні розглядатися як кандидати на вилучення з тезауруса, оскільки терміни цих обох типів звичайно виявляються неефективними для пошуку. У деяких випадках надчастотний термін може бути замінений двома чи кількома більш специфічними термінами. Якщо термін вилучений з тезауруса, але він з'являється в попередніх записах індексування, то відповідний запис супроводжують поміткою "тільки з метою пошуку", а також вказують дату вилучення терміна.

10.6. Застосування засобів автоматичного оброблення даних

10.6.1 У цьому стандарті припускається, що відбір термінів, вибір форми тощо вимагає передусім інтелектуальних рішень індексаторів. По допомогу до машини можна звертатися для вирішення таких завдань:

- a) потенційні терміни можуть автоматично ідентифікуватися у машинозчитних текстах, наприклад, у назвах та рефератах. Кількість потенційних термінів спочатку мінімізується завдяки використанню списку стоп-слів, а кожний залишений термін може бути зіставлений з тими, які вже зафіксовано у тезаурусі. Незафіксовані терміни можуть розглядатися як кандидати на включення;
- b) в автоматичних системах індексування частота, з якою термін вживається під час індексування (а також, можливо, у запитах) може реєструватися автоматично. Терміни з винятково високими або винятково низькими показниками можуть розглядатися як кандидати на вилучення.

10.6.2 Наявні технічні засоби та програмне забезпечення можуть іноді накладати обмеження на виготовлення тезауруса з машинних файлів. У цьому плані найбільш впливовими є такі характеристики:

- a) дозволена кількість символів у терміні;
- b) множина символів, у тому числі і знаків пунктуації, наявних на принтері;
- c) кількість рівнів відступів, дозволених у систематичному тезаурусі.

Індексатори повинні мати доступ до технічних засобів та програм, можливості яких відповідають спеціальним вимогам тезауруса. Не слід пристосовувати тезаурус до обмежених можливостей неадекватних машин.

10.7. Форма та вміст тезауруса

10.7.1 З огляду на те, що тезаурус може мати кілька доступних форм відтворення (див. розділ 9), немає можливості задати стандартну форму макета для друкованого тезауруса. Але у разі будь-якого відтворення слід чітко розрізняти такі частини:

- a) титульна сторінка;
- b) перелік вмісту;
- c) вступ (див. 10.7.2);
- d) систематичне чи графічне відтворення (за необхідності);
- e) абетковий розділ.

10.7.2 Кожний тезаурус повинен мати вичерпний вступ, у якому чітко встановлюються:

- a) мета тезауруса;
- b) охоплювана(і) предметна(і) галузь(і) з окремо ідентифікованими центральною та периферійною зонами;
- c) зміст усіх угод та скорочень;
- d) загальна кількість термінів із зазначенням кількості преференційних та непреференційних термінів;
- e) прийняті правила вибору преференційних форм термінів індексування та встановлення їхніх взаємовідношень;
- f) використовувані правила занесення до файлу, які, по можливості, запозичуються (і цитуються) з національного чи міжнародного стандарту;
- g) зміст всіх знаків пунктуації, що використовуються нестандартним чином;
- h) формулювання стратегії оновлення, а також назва та адреса відповідальної установи, куди слід надсилати коментарі та пропозиції;
- i) дата включення останнього терміна.

По можливості кожний пункт бажано супроводжувати прикладами.

10.8 Інші редакційні матеріали

10.8.1 Повідомлення про намір

Коли установа вирішує видати новий тезаурус, то вона повідомляє про свій намір у відповідному професійному журналі.

10.8.2 Як уникнути дублювання

Через звернення до одної з наведених нижче клірингових палат укладач повинен упевнитися, чи не охоплює існуючий тезаурус повністю або частково ту саму галузь знань. Повне дублювання охоплюваної предметної галузі трапляється рідко, але попереднє знайомство з одним чи кількома тезаурусами зі споріднених галузей часто може стати корисною відправною точкою.

10.8.3 Депонування в кліринговій палаті

Копія першої, а також кожної наступної редакції тезауруса має бути депонована у відповідній національній кліринговій палаті, а також в одній з таких міжнародних клірингових палат:

- a) тезауруси англійською мовою, у тому числі багатомовні тезауруси, які містять англomовні розділи:

Thesaurus Clearinghouse

The Library

Faculty of Library Science

University of Toronto

140 St George Street

TORONTO

Ontario M5S 1A1

Canada

- b) тезауруси іншими мовами:

Instytut Informacji Naukowej,

Technicznej i Economicznej

Clearinghouse

ul. Zurawia 3/5

00–926 WARSZAWA

Poland

10.8.4 Процедури ревізування

Рекомендується, щоб тезаурус пройшов перевірку шляхом експериментальної експлуатації, що передує його виданню. Попередню версію тезауруса слід поширити серед вибраної групи користувачів, після чого редактори повинні розглянути будь-які пропозиції щодо змінення термінів і/або їхніх взаємовідношень. Після певного періоду користування тезаурус також має стати об'єктом істотного ревізування, а згодом з певною регулярністю він повинен ревізуватися для урахування будь-яких змін у вживанні термінів в охоплюваній тезаурусом галузі, а також у частоті їхнього вживання в індексуванні і/або в запитах.

ДОДАТОК А
(обов'язковий)

СИМВОЛІКА ПАРАДИГМАТИЧНИХ ВІДНОШЕНЬ У ТЕЗАУРУСАХ

A.1 Для вираження базових відношень у цьому стандарті використовувалися такі позначки:

Відношення еквівалентності

- ДИВ** Передує преференційному терміну
С Передує неpreferенційному терміну

Ієрархічне відношення

- ВРШ** Вершинний термін ієрархії
Ш Ширший термін
 Подальші розрізнення забезпечуються за допомогою позначок:
ШР Родовий термін (ширший термін у родовому відношенні)
ШЦ Збірний термін (ширший термін у відношенні "частина—ціле")

- В** Вужчий, або більш специфічний термін
 Подальші розрізнення забезпечуються за допомогою позначок:
ВВ Видовий термін (вужчий термін у родовому відношенні)
ВЧ Партитивний термін (вужчий термін у відношенні "частина—ціле")

Асоціативне відношення

- А** Асоціативний термін

У виданих тезаурусах зустрічаються також іншомовні позначки, еквівалентні вищенаведеним (див. 4.2).

A.2 Ці позначки набули статусу "стандартних" угод, але вони значною мірою залежать від конкретної мови. Тому індексувальні установи, що працюють з різномовними користувачами, а також ті, що пов'язані з розробленням багатомовних тезаурусів, можуть віддавати перевагу більш нейтральній або незалежній від конкретної мови системі позначок. Таку можливу систему, встановлену ISO, наведено нижче в таблиці.

Деякі з позначок у таблиці відсутні на стандартній клавіатурі друкарської машинки, але вони є на принтері комп'ютера, а також можуть бути легко відтворені у будь-якому тезаурусі з ручним набором чи фотонабором.

A.3 Слід підкреслити, що ці угоди щодо вираження відношень поширюються тільки на друковані тезауруси. Відношення між термінами в тезаурусах, які утримуються у машинозчитній формі (наприклад, на диску чи стрічці), можуть бути виражені будь-якою придатною комбінацією символів, за умови, що у друкованому виводі для вираження цих відношень використовуються стандартні угоди чи скорочення.

Таблиця А.1 — Позначки

Позначка	Зміст
→ =	Відношення еквівалентності Позначка, що передує: а) преференційному терміну б) непреференційному терміну
< > └ ┘	Ієрархічне відношення Позначка, що передує: а) ширшому чи суперординатному терміну б) вузкому чи субординатному терміну с) збірному терміну (ширшому терміну у відношенні "частина—ціле") д) партитивному терміну (вузкому терміну у відношенні "частина—ціле")
—	Асоціативне відношення Позначка, що передує кожному асоціативному терміну
+	Сполучення Позначка, що друкується між термінами для позначення того, що вони вживаються у сполученні для представлення складного поняття